

**Núm. 64. Segona època
abril-juny 2000**

3 La paraula buida
Jaume Serra Hunter

**4 Sobre la identitat
col·lectiva**
Dídac Ramírez Sarrió

**17 Diari de presó de M.
Carrasco i Formiguera**

27 Els anys crucials (I)
Raimon Galí

30 ENTREVISTA
Heribert Barrera
Montserrat Boixareu

34 Ofereiment al P. Batllori
Jordi Galí

36 Be nvolgut Mossèn
Joan Capdevila

37 Josep Maria Ametlla
Raimon Galí

38 L'amic J. Onyós
Llorenç Prats Sagarra

39 Reflexió postelectoral
Jordi Galí

40 Una lliçó magistral
Núria Cuevas

42 NOTÍCIA DE LLIBRES

Núm.
64

La Revista Relleu és fruit de la iniciativa del Grup d'Estudis Nacionalistes i de la col·laboració amb la Fundació Relleu.

**Grup d'Estudis Nacionalistes • Centre d'Estudis Carles Cardó
Barcelonesa d'Edicions • Associació cultural "Mestre de Taüll"**

Revista Relleu

Rambla de Catalunya, 15, pral.
Tel. 93 317 05 85
08007 Barcelona
Preu: 800 ptes.

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ
■■■■■■

Directors:

Montserrat Boixareu i Jordi Sales.

Consell de Redacció:

J. Barnadas, A. Buch, Ll. Campanyà,
J. Capdevila, M. Díez, G. Farell, J. Galí,
I. Genovès, X. Ibáñez, A. Matosas,
J. Monclús, J. Monserrat, M. A. Orriols,
R. Tremosa, R. Terradas.

Nom
Cognoms
Adreça
Telèfon Població
Comarca

DOMICILIACIÓ DE REBUTS EN BANC o CAIXA
Sr. Director, li plego que atengui, amb càrrec al meu compte/libreta, els rebuts
que li presentarà la Fundació Relleu.

Nom i Cognoms del titular
Nom del Banc o Caixa
Adreça de l'agència
Població
Codi Compte Client (CCC)
Entitat Oficina Control Núm. Compte
Data.....
Signatura del titular del compte o la llibreta

Butlleta de subscripció a la revista RELLEU

Desitjo rebre periòdicament la revista RELLEU a partir del núm. ■ ■

Subscripció anual (4 núm.): 3.000 ptes.

Fotocopieu i retalleu aquesta butlleta i trameteu-la a **Revista Relleu**

Rambla de Catalunya, 15 pral.
08007 Barcelona

LA PARAULA BUIDA

Jaume Serra Hunter

Ho és tota paraula que es troba al lèxic i que hom utilitza per a fins aliens al seu contingut, o a la seva dignitat com expressió del pensament. Hom ha propagat doctrines a base d'un llenguatge equívoc, el qual ha actuat sobre les masses inclinant-les al servilisme o a la revolta. Perquè aquestes han estat les dues finalitats a les quals ha contribuït amb més eficàcia la paraula viva. Els homes habituats a dirigir-se a les multituds ciutadanes, a les diferents agrupacions socials, als organismes representants d'una ideologia, coneixen els mitjans de descartar el sentiment que ha de moure els esperits en un sentit o altre; l'acció o la inhibició estan sovint a les mans del bon orador o de l'escriptor discret.

La paraula és una arma perillosa que pot danyar el mateix que l'empra, quan ho fa inadecuadament. Sovint, en la vida ordinària, se'ns fa retret de les coses que hem dit, potser no ben pensades, potser no ben sentides. Cal triar els mots amb cura i elegància, però sobretot cal emprar-los amb propietat, ço que vol dir que serveixen a l'exactitud i transparència del pensament. La paraula no ha estat creada per a disfressar les idees ni per a dissimular les intencions. Confusions de llenguatge han portat sovint a situacions espirituals perilloses. El sofisma s'aprofita d'aquesta ductilitat per a desviar el pensament de la seva trajectòria lògica. Raons d'ordre moral es superposen a d'altres de naturalesa dialèctica, per tal d'assegurar que la comunicació entre els homes tingui totes les garanties de veritat i d'eficàcia.

La vida contemporània es desenvolupa sovint en un ambient d'inquietud i de desconfiança, degut a una mistificació de les finalitats humanes. Cal fixar els termes del moment històric en relació amb el destí de les noves generacions. No ocultar la gravetat de l'hora present, les dificultats de tots els ordres, les possibilitats de reeixir en l'empresa. El progrés comporta, sens

dubte, un augment de benestar, però també comporta nous sacrificis i noves obligacions. Cada vegada que la vida d'un poble es complica s'imposa una revisió de la seva conducta col·lectiva, interindividual i intersocial. És com un repensament que el desvetlla d'una possible uniformitat i atonia.

Aquesta és la primera veritat que ha de saber el poble per mitjà de la paraula transparent i viva. Perquè la veritat no pot danyar mai, sobretot si és dita a intel·ligències despertes i sense cap ombra de vanitat ni d'utilitarisme. Convé desfer el vell prejudici de la ignorància de les masses; quan aquesta existeix, no és mai tan general que no permeti aquella mínima comprensió que la convivència dóna. Demés, la veritat arriba també a la intel·ligència pel camí de la sensibilitat i del cor. La vida humana, subjecta a necessitats d'ordre material, no sempre reïx en la recerca del benestar, però és capaç d'assolir la veritable pau que dóna el compliment del deure. Seria una pretensió utòpica creure que una situació de perfectibilitat absoluta és realitzable en la societat dels homes. La visió paradisiàca d'un món llunyà ha contribuït a una concepció del present enervant i pessimista, perquè al costat d'aquella visió es dibuixa la penombra d'una resistència gairebé insuperable per a l'home actual.

La polèmica entorn dels drets i de les aspiracions de l'home va començar amb el segle XIX i durava encara a les seves darreries. Però el món, a força de sentir parlar i de discutir les possibilitats humanes que descobreix l'exploració del pensament, i les realitats històriques que s'hi ajunten d'una manera lògica, ha adquirit la plena consciència que l'home té una missió a acomplir i que amb la seva conducta s'ha de fer digne d'ella. No és a l'atzar com es camina a través de les terres verges, sinó amb un propòsit clar i amb una voluntat incommovible d'arribar a terme. ●

SOBRE LA IDENTITAT COL·LECTIVA

Dídac Ramfrez Sarrió

*Curs d'Estiu del GEN HISTÒRIA I POLÍTICA
Barcelona, 17 de juliol de 1999*

0. INTRODUCCIÓ

Permetin que comenci el parlament agraint als organitzadors la invitació a participar per segona vegada en els Cursos d'Estiu del GEN (la primera va ser fa cinc anys, a Cabrera de Mar). Ho considero un honor i una mostra de confiança que procuraré no decebre mirant de no cansar-los excessivament compartint amb vostès el resultat d'una reflexió que desitjo que desperti el seu interès.

Després de confirmar la meva intervenció en aquest acte la temptació de desdir-me va ser forta. Tal vegada m'havia precipitat. En un curs versant sobre Història i Política, què podia aportar una persona com jo, que no és entès en cap d'ambdues matèries? Al capdavant però, van pesar més la il·lusió de retrobar antics amics, així com certa dosi de temeritat que m'impulsava a aprofitar l'ocasió per reflexionar sobre algun dels problemes que m'inquieten. Només calia trobar una qüestió que, a més de l'interès personal, se'm pogués atorgar una mínima competència en tractar-la, tingués relació amb un problema real i fos coherent amb la temàtica del curs.

No vaig haver de cercar gaire. De seguida se'm determinà el tema de la identitat col·lectiva (*IC*), sobre el qual vinc donant voltes fa algun temps i, indirectament, està relacionat amb la investigació que realitzo a la Universitat.

La determinació no era infundada. El tema és actual, segons es desprèn de la publicació d'articles i llibres recents que en tracten. A més té molt a veure amb la *política* i la *filosofia*, com posen de manifest, per exemple, les afirmacions d'un cert grup d'opinió: "La identitat només es pot predicar de les persones individuals" i "Quan el nacionalis-

me converteix una *pretesa IC* en limitadora dels drets individuals dels ciutadans (...) està contravenint els principis de llibertat i d'igualtat que legitimen tota democràcia". D'altra banda, sobre la *IC* sovintegen afirmacions que la fan aparèixer com una noció àmpliament desconeguda. Finalment, la pregunta per la *IC*, malgrat pugui resultar enutjosa i molts prefereixin eludir-la, és imprescindible per acarar amb rigor les crisis d'identitat nacional que comporten processos com els d'immigració i de globalització.

Sense cap altre apriorisme que el resultat d'una reflexió personal motivada per un interès conceptual, metodològic i polític, les tres parts de la present exposició volen contribuir a desfer l'interrogant que molestament pampallugueja darrera el nom d'*IC*. A la primera defensaré la tesi de la manca de proporció entre l'ús i la claredat de la paraula 'identitat' alhora que assentaré les bases lexicals i filosòfiques imprescindibles per poder tractar, a la segona part, de la *IC* pròpiament dita. A la tercera part faré un esbós de proposta política on confluirà el que s'haurà dit amb anterioritat.

1. Sobre la identitat

Si un conferenciant declarés que la identitat de la defensa és més important que la defensa de la identitat sospito que el significat de la frase a penes seria qüestionat per l'auditori. Gairebé tothom creuria haver-lo entès. La majoria de les interpellacions versarien sobre la prioritat asseverada i si de cas alguna es referís al terme 'identitat', ben segur que la resposta aniria acompanyada d'un maneig accentuat.

Amb aquest exordi vull ressaltar que 'identitat' forma part d'un grup de mots pregonament arrelats al llenguatge quotidià i d'una gran ambigüïtat alhora, la qual impregna de vaguetat les frases que integren provocant un discurs altament incompreensible.

No obstant això la identitat està de moda. No penso en camps especialitzats com ara la lògica, la filosofia o les teories de la consciència, sinó en pràctiques més ordinàries. A través d'articles als diaris, declaracions als mitjans de comunicació, cançons, cartes de responsables de clubs de futbol o de gestors universitaris, propagandes elec-

torals, etc., se'ns informa, en general sense circumspècció, que la identitat, sola o seguida d'un adjectiu com representativa, civilitzadora, plural, local, complexa, global, postmoderna, no volguda, assassina, desitjada, etc., atribuïda a ens diversos com persones, pobles, països, institucions, nacions, llengües, sentiments, cultures, etc., ha d'ésser preservada, reforçada, potenciada, defensada,... Se'ns informa, però rarament se'ns fa saber res.

Des del moment que sostinc que hi ha una gran desproporció entre la pràctica i la claredat espero concitar un ampli desacord, sinó la desproporció seria minsa. Per tant hauré d'argumentar la meva opinió. Hom usa profusament el mot 'identitat' perquè el seu sentit es dóna per conegut. Això vol dir que, en el millor dels casos, es té una idea més o menys completa de les significacions que recullen els diccionaris. Atesa la vaguetat de la majoria d'aquestes, el discurs i el coneixement que en resulten també ho són. En conseqüència, l'ús col·loquial de l'esmentada paraula comporta una confusió gairebé inevitable.

La clau del raonament es basa en afirmar la vaguetat d'algunes de les significacions lexicals. Deturem-nos-hi. El *Diccionari de la llengua catalana* (IEC, 1995) registra tres grups d'accepcions d'identitat. Dos dels grups tenen a veure amb les connotacions matemàtica i lingüística i podem saltar-los. El primer conté quatre accepcions que distingiré amb subíndexs.

Identitat₁ (I₁): *Qualitat d'idèntic*. [Idèntic: "Exactament igual, sense la més petita diferència"]. Per tant 'I₁' expressa la qualitat que tenen els éssers de ser exactament iguals a ells mateixos. Vist per sobre tenia raó L. Wittgenstein quan deia en el *Tractatus* (5.5303): "(...) dir de dues coses que són idèntiques no té sentit i dir d'una que és idèntica a ella mateixa és no dir res".

Identitat₂ (I₂): *Fet d'ésser una persona o una cosa la mateixa que se suposa o cerca*. D'entrada la definició no presenta problemes, però tampoc

no es correspon amb les expressions a les quals he al·ludit més amunt.

Identitat₃ (I₃): *Propietat de l'individu humà de mantenir constantment la pròpia personalitat*. Al primer cop d'ull és una propietat força misteriosa. Si moguts per el desig d'aclarir-la prenem en consideració la definició de personalitat com "allò que fa que un ésser sigui una persona i no una cosa o una abstracció; (...) allò que caracteritza cada persona", potser conclourem que la I₃ indica la propietat de l'individu de mantenir la pròpia identitat.

Identitat₄ (I₄): *Conjunt de característiques que fan que una persona o una comunitat sigui ella mateixa*. La indefinició és considerable i suscita un allau de qüestions. Quant a les característiques, quines són? Llur nombre és constant o variable, finit o infinit? qui i com les determina? Quant al

conjunt, és únic per a cada persona o comunitat? pot haver-n'hi més d'un? és aplicable a objectes?

La consulta al diccionari és decebedora. A excepció de la I₂ ens trobem davant d'una noció que si no és supèrflua, és fosca o bé imprecisa. Atès

que les dues últimes accepcions no figuren en "el Fabra" cal ressaltar que els redactors del Diccionari de l'IEC han aconseguit reflectir perfectament la vaguetat de l'ús quotidià de la identitat.

Crec, doncs, haver raonat que la confusió esdevé inevitable amb frases com: "potenciar la identitat de tots els membres de la Universitat", "reforçar la identitat de la Facultat", "en el nostre temps la identitat de cada ciutadà és alguna cosa composta per ordres diversos", "la dignitat personal és la senyal més profunda d'identitat de la cultura cristiana", "el Barça com a confluència d'afluents sentimentals a una identitat col·lectiva", "Hitler va combinar l'amargor de la desfeta amb la recerca d'una identitat nacional", "la Carta social europea és un element d'identitat civilitzadora", "la nostra identitat sempre està referenciada al PSOE", "es demana als partits comunistes que es dissolguin o que renunciïn a la seva identitat", etc.

Atesa la vaguetat de la majoria de les significacions que recullen els diccionaris, el discurs i el coneixement que en resulten també ho són

L'anàlisi és massa superficial? És possible. Nogensmenys penso que té prou força com per a fornir de consistència la tesi de la desproporció entre l'ús i la claredat del mot 'identitat'. Tot i així farem una segona repassada. Confio que dissiparà alguns dubtes. D'altra banda, un aprofundiment prudencial en el garbuix de la identitat és indispensable a fi de, més endavant, poder tractar de la IC d'una manera constructiva.

Identitat1

Entesa com a qualitat d'idèntic, la I₁ representa un caràcter, com pot ser-ho "semblança", i es designa per mitjà d'un *terme singular abstracte relatiu*¹.

Se'ns planteja una *primera qüestió*: és la I₁ un caràcter de grau? això és, pertany 'idèntic' a la mateixa categoria que 'semblant' i pot anar precedit d'etiquetes lingüístiques com 'més o menys', 'bastant', 'molt', etc.? La resposta és no. La I₁ és un caràcter categòric. Mentre que "bastant semblant" no exclou "semblant", "bastant idèntic" sí que exclou "idèntic". Una cosa és idèntica a ella i aleshores hi ha *identitat*, o bé hi ha *diversitat*, és a dir, *pluralitat*. En rigor verbs com "potenciar" o "reforçar", que admeten la semblança com a complement directe, manquen de sentit quan accionen sobre la identitat.

Una *segona qüestió* neix de si la I₁ estableix una relació entre signes o entre objectes. W. O. Quine ha remarcat que moltes de les dificultats entorn de la identitat provenen de la confusió sobre aquest punt. Segons Quine, allò que fa de la identitat una relació i de '=' un terme relatiu no és el fet que '=' relacioni objectes distints, sinó que fixa un vincle entre concrecions distintes de termes singulars, resultant un enunciat d'identitat veritable sí i només si denoten la mateixa cosa².

Vist així la I₁ es defineix: "*a = b si i només si els*

ens denotats per a i b són el mateix". En conseqüència, per esbrinar si un enunciat d'identitat no trivial és vertader haurem de fixar-nos en la denotació O_i dels termes que hi intervenen. El procés el podem esquematitzar:

$$a \stackrel{?}{=} b \rightarrow \underset{O_1}{a} = \underset{O_2}{b} \rightarrow (O_1 = O_2 \Rightarrow a = b)$$

Dir que O₁=O₂ requereix saber allò que la cosa és. La pregunta és: com puc determinar que O₁=O₂, quines condicions s'han d'acomplir? La definició anterior és merament nominal si no es desfà l'interrogant que se'ns palesa quan volem aplicar-la.

De sobte topem amb una *tercera qüestió*, que transcendeix el pla lògic i constitueix el *genú problema de la identitat*. Una allau de preguntes s'acumulen al seu voltant. Els més grans pensadors han intentat respondre-les, havent produït un ampli ventall de teories que òbviament no podem aturar-nos a comentar.

Si ho féssim no podríem defugir les dificultats que planteja *la naturalesa òntica de la relació d'identitat*: és un ens de raó, sense més realitat que el ser pensada? és un mode, un accident, una propietat de cada ens (arribant així a la I₃), ja que la identitat s'estableix de l'objecte amb sí mateix?, és una relació substancial, substancialitzant? Igualment no podríem eludir les disputes sobre el *principi d'individuació*: en els ens existents, com ara els aquí presents, com assegurar que som qui érem? n'hi ha prou amb denominacions extrínseques com l'espai, el temps, o en calen d'intrínseques? per a la identitat dels agregats, quina funció té l'organització, la continuïtat física, la finalitat, la transfiguració? per a la identitat personal, quin paper hi juguen la memòria i la consciència?

¹. Des d'un punt de vista lògic la *predicació* és la unió d'un o més *termes singulars* amb un *terme general* per a formar una proposició. Semànticament els termes poden denotar *ens* (*éssers*), *caràcters* o *modalitats*. L'*ens*, actual o ideal, es designa per mitjà d'un *terme singular concret*. Els *caràcters* (qualitats), propietats abstractes dels ens, s'expressen per *termes singulars abstractes, absoluts* ("longitud") o *relatius* ("semblança"). Les *modalitats* són els estats possibles del caràcter en els quals es determina l'ens; es representen mitjançant *termes generals concrets, absoluts* ("blanc") o *relatius* ("semblant"), o *termes generals abstractes absoluts* ("rar"). Caràcters com "blancor" formats per l'abstracció d'una modalitat que pot presentar graus els anomenem *caràcters de grau*, en cas contrari *categòrics*.

². La proposició de Wittgenstein abans esmentada incorre en aquesta confusió, ja que *sí que té sentit* dir que *dos* termes singulars desiguals denoten la mateixa cosa, per bé que l'enunciat '*a = a*' sigui, per trivial, superflu.

Certament em ficaria en un bon embolic si aprofités l'ocasió per desembridar la vocació especulativa i volgués determinar la *realitat de la relació d'identitat* i de les *condicions* sota les quals els diferents ens són ells mateixos o deixen de ser-ho.

Tampoc no ens cal. De moment el sol fet d'haver reconegut el problema de la identitat, haver-ne detectat les *dues vessants* i llistat algunes de les intricades qüestions que li són connexes, ja representa un progrés. Si més no ara disposem d'una certa contextualització filosòfica que podrem fer servir més avall. També hem vist que no és possible tenir una idea clara de la I₁ sense recórrer un camí sinuós, i que la idea, sigui la que sigui, dependrà d'una certa posició metafísica que no tothom ha de compartir.

Per tant el terme 'I₁' no sols és vague quant al significat sinó també quant a l'ús. La complexitat sobreafegida corrobora la tesi que vinc sostenint.

Identitat₂

Les preguntes per la I₂ són clarament discernibles. Si hom demana per la *identitat* de l'assassí de J. F. Kennedy és probable que vulgui informar-se sobre el subjecte de l'enunciat que expressa el fet de que algú va ser l'autor de l'homicidi. La pregunta fa referència a la I₂ i té la forma: *quin x (de la classe X) és tal que F(x)?* Aleshores es tracta d'una *equació* que, segons el valor assignat a la *x*, 'L. H. Oswald' per exemple, donarà lloc a una resposta que serà veritable o falsa. En canvi, si preguntem per la identitat d'en Oswald, o si l'adult acusat de l'atemptat és idèntic al nen quan va complir deu anys, la informació requerida és d'una altra mena. Cap d'ambdues qüestions no es pot reduir a una equació. La "res incògnita" ja no és una *x* el valor de la qual desconexim. En la primera quelcom haurà suscitat el desig de saber com és el personatge, què en defi-

neix la personalitat, la seva I₃, per bé que tinguem una vaga idea de la vaguetat tant de la pregunta com de la possible resposta. En el segona la indagació agafa un caire altament especulatiu i, en el context de la I₁, pretén esbrinar quines són les condicions que fan del nen i l'adult la mateixa persona.

Identitat₃

Dues vegades l'anàlisi ens ha posat en contacte amb la misteriosa *propietat de l'ésser humà* de mantenir constantment la pròpia personalitat. Això permet establir la relació existent entre la I₃ i les altres dues classes d'identitat. Respecte a la I₁ n'és un cas particular, ja que és *una* resposta a la

pregunta per la naturalesa òptica de la identitat restringida a les persones. Respecte a la I₂ la diferència es fa evident amb la pregunta *quin x és tal que F(x)?*: mentre que la cosa interrogada per la I₂ és la variable individual *x* els valors de la qual són ens concrets designats per termes sin-

gulars concrets, en la I₃ la interrogació apunta a la *F*, a un caràcter designat per un terme singular abstracte.

Tanmateix encara no discernim la presumpta propietat que la I₃ denota, el principi d'invariància de la personalitat de l'ésser humà. Les nocions de "substància", "esperit", "mònada", "ànima", "jo", "força, o "essència" em temo que poca llum aportarien dins un context col·loquial. Fins i tot en camps especialitzats la qüestió és summament abstracta. No és en va que es correspon amb l'espínós *problema de la identitat personal*. El grans temes de la responsabilitat, la immortalitat i el lliure albir hi estan implicats i, òbviament, la filosofia, l'ètica i la religió.

el sol fet d'haver reconegut el problema de la identitat, haver-ne detectat les dues vessants i llistat algunes de les qüestions connexes ja representa un progrés

³. La pel·lícula "Dark City" d'Alex Proyas (1998) serviria per organitzar una sessió de cine-fòrum respecte a aquest punt: allí es narren les peripècies de John Murdoch per escapar de l'assetjament dels *homes ocults*, que cerquen allò que constitueix la identitat humana i volen imprimir-li els records col·lectius, la única classe de records que tenen.

Hi ha més disciplines que tracten del problema: el dret, la psicologia, la ciència cognitiva, àdhuc la física i, és clar, la ciència-ficció. El cinema i la literatura han relatat històries colpidores, protagonitzades per homes llop, vampirs, zombis, fantasmes i altres, que si fossin reals capgirarien tots els esquemes i teories de la identitat³. A la vida real, però, ningú no té motiu per amoïnar-se: no són més que pures elucubracions, fantasies, de la mateixa manera que per molts ho serien doctrines pertanyents al món de les hipòtesis filosòfiques com ara la transmigració de les ànimes. Ara bé, casos de somnàmbuls homicides i de desdoblament de la personalitat sí que són verídics i tenen conseqüències pràctiques d'ordre legal (vg. W. Seager, *Theories of consciousness*, Routledge, London, 1999). I no s'acaba aquí: des de l'àmbit de la Intel·ligència Artificial es preveu l'“equivalència humana” entre l'ordinador i l'ésser humà abans de l'any 2030. L'anunci ha motivat l'interès dels juristes per una qüestió que fa poc no hauríem dubtat catalogar-la com a una mera especulació: *els robots, podran tenir responsabilitats o drets legals?* Quan la qüestió es debati necessàriament s'haurà d'encarar el problema de la identitat personal. R. Penrose (*Shadows of the Mind*, 1.11; 1994) ho expressa amb les següents paraules:

“La qüestió legal de la «responsabilitat» sembla implicar que hi ha realment dins de cadascun de nosaltres algun tipus de «jo» independent, amb les seves *pròpies* responsabilitats, les accions del qual *no* són atribuïbles a herència, ambient o atzar. Si això és alguna cosa més que una mera conveniència del llenguatge (...) aleshores ha d'haver-hi algun ingredient absent en la nostra comprensió física actual. El descobriment d'un ingredient d'aquesta classe alteraria de forma profunda la nostra perspectiva científica.”

Ara per ara aquest ingredient no s'ha descobert. El mateix Penrose es resigna a no respondre “qüestions tan profundes”. Tot i que confia en poder obrir una escletxa, el cert és que *la propietat que fa que jo sigui sent jo* segueix sent un misteri.

Identitat₄

La I₄ (conjunt de característiques que fan que una persona o una comunitat sigui ella mateixa) es distingeix de la I₃ perquè admet una *pluralitat* de trets i transcendeix el pla personal. Podria confondre's amb la I₂ si prenguéssim les característiques com a elements identificatius de la persona incògnita x. La comparació no va més enllà i el supòsit que la basa no sembla respondre al sentit que se li vol assignar a la I₄, on les característiques fan pensar en “atributs essencials” abans que en “modes” o “accidents”. És a dir, apunten a les condicions al·ludides quan comentàvem la I₁, el desconeixement de les quals obria les portes al *problema de la identitat*. Tornem així al punt de partida.

Hem tancat el cercle. Amb la I₄ retrobem una de les dues vessants de l'esmentat problema: sota

quines condicions els ens són els mateixos o deixen de ser-ho? L'altre, la naturalesa òntica de la relació d'identitat, sembla quedar exclosa. O potser no és així i

**sota quines condicions
els ens són els mateixos o
deixen de ser-ho?**

resulta que no hi ha altra realitat que la d'un conjunt del qual abans havíem preguntat quins són els seus elements, qui i com els determina, si és únic o no, si és finit o infinit, si a més de persones i comunitats és predicable d'objectes?

A la filosofia trobaríem respostes per tots els gustos. Segons G. W. Leibniz el principi d'individuació és la noció completa de la substància individual, i aquesta ha d'incloure absolutament tots els seus predicats. El conjunt aquí seria infinit. J. Locke només demanava el temps i el lloc per a singularitzar. D. Hume, al final del capítol que tracta de la identitat a *A Treatise of Human Nature*, conclou: “All the nice and subtle questions concerning personal identity can never possibly be decided, and are to be regarded rather as grammatical than as philosophical difficulties.” I no acabaríem.

De la filosofia passem a la literatura. El llibre testimonial *Les identités meurtrières* (1998, trad. *Identidades asesinas*, Alianza Ed. 1999) d'Amin Maalouf aporta dades per a la reflexió. L'autor,

nascut al Líban l'any 1949, país que va deixar l'any 1976 per a instal·lar-se a França, en el primer paràgraf explica que totes les vegades que li pregunten si se sent “més francès” o “més libanès” respon el mateix: «les dues coses!» I afegeix:

“Allò que fa que jo sigui jo, i no un altre, és aquest estar als llindars de dos països, de dos o tres idiomes, de diverses tradicions culturals. És això precisament el que defineix la meua identitat. (...) La meitat francès i la meitat libanès aleshores? De cap manera! La identitat no està feta de compartiments, no es divideix en meitats, ni en terços o en zones estanques. I no és que tingui varies identitats: només en tinc una, producte de tots els elements que l'han configurat mitjançant un dosatge singular que mai no és el mateix en dues persones.”

La identitat en la diversitat, la unitat en la varietat, en la multiplicitat. La I₃ en la I₄. Leibniz?

No podem entendre'ns-hi més. Sense negar que les preguntes anteriors tenen una resposta, atès que no és fàcil determinar-la, que de fer-ho no tothom hi convindrà, i que, com diu Hume, és possible que les qüestions siguin indecidibles, la conclusió que en trec és que la I₄ és una noció fosca i imprecisa a la vegada. I això sense haver ultrapassat el nivell individual.

*

Després de la segona repassada moltes qüestions resten obertes. El sol intent de tancar-les ens allunyaria de l'objectiu de la conferència. En aquesta primera part només he pretès justificar que l'entesa esdevé molt difícil quan el discurs versa sobre la identitat. Espero haver dissipat qualsevol dubte al sobre aquest punt i que tindrem en compte l'ensenyament que ha rebut l'Amin Maalouf de la seva vida d'escriptor:

“(…) a desconfiar de les paraules. Les que semblen més clares solen ser les més traïdores. Un d'aquests falsos amics és precisament ‘identitat’. Tots creiem que sabem què significa aquest mot i seguim fiant-nos d'ell fins i tot quan, insidiosament, comença a significar el contrari.”

II. La identitat col·lectiva

No podíem tractar de la IC sense una mínima contextualització lèxica i filosòfica. Ja estem en

disposició de fer-ho. Abans, però, encara hem de fer un parell d'observacions.

En primer lloc unes precisions semàntiques addicionals. El mot ‘col·lectiva’ és un adjectiu que junt amb el terme singular abstracte ‘identitat’ forma el terme singular abstracte compost ‘IC’ que restringeix l'entitat abstracte “identitat” a conjunts o classes. La referència a una classe es pot fer mitjançant un terme general (predicat) que denoti a cadascun dels seus elements, o el terme singular que l'anomena. Així serà IC tant la identitat del barcelonista (dels barcelonistes) com la identitat del F. C. Barcelona, nom amb el qual designem la classe els elements de la qual són els afeccionats al Barça, sense entrar a considerar si el conjunt està ben definit o no.

Cal evitar un possible error: confondre un ens concret amb una classe. El terme ‘Catalunya’, per exemple, s'usa per designar coses diferents: d'una banda, un país o territori, ens concret com pot ser-ho una persona, un arbre o una muntanya; de l'altra, una societat, un conjunt d'individus. En conseqüència l'expressió ‘identitat de Catalunya’ és ambigua. *Només el segon cas es referirà a la IC.*

Fins i tot després de feta aquesta precisió segueix havent motiu de confusió ja que tota societat, en particular la humana, es pot interpretar de tres maneres diferents segons l'enfocament que s'adopti: *individualista*, *globalista* o *sistèmic* (M. Bunge, *Epistemologia*, c. 12, 1980). La idea de la IC diferirà en funció de si hom creu que la societat és només un conjunt d'individus (com qualsevol altra totalitat), o una totalitat amb una entitat real que ultrapassa les seves components, o bé un sistema d'individus interconnectats⁴. Cal distingir, doncs, les quatre interpretacions possibles d'un nom com, posem per cas, ‘Catalunya’. Resumidament:

	objecte: país, territori
Catalunya	agregat d'individus (individualisme)
	classe: totalitat (globalisme)
	sistema (sistemisme)

La segona observació té a veure amb el caràcter d'aquesta secció. Atès que la noció d'IC està

⁴. Notem que els objectes també poden ser concebuts com a classes, un ordinador com un encadellat de peces, per exemple.

inclosa dins la d'identitat no haig d'insistir en assenyalar-ne una vaguetat que, per altra part, les consideracions anteriors no fan més que reforçar. Si a més tenim present que la majoria de les frases recollides més amunt s'hi refereixen, implícitament o explícita, el garbuix està més que garantit.

Això no obstant, cal ser prudent. Les persones que han escrit o pronunciat aquelles frases són instruïdes i dono per suposat que també "han après a desconfiar de les paraules". Ximplejaria si m'instal·lés en el cofoisme absurd de qui es pensa que pot anar alligant arreu. Imagino el desacord d'uns i la recança d'altres amb l'anàlisi efectuada, amb els arguments adduïts, amb la tesi defensada. M'he cregut potser que gent competent i de merescut renom desvarieja quan toca el tema de la identitat? Potser estic proposant deixar de parlar-ne?

Em prenc molt seriósament el desacord i la recança alhora. Crec que, per regla general, les declaracions sobre la identitat són incomprendibles; però amb això no vull dir que no tinguin o no se'ls hagi volgut donar un sentit. No proposo que deixem de parlar d'IC, sinó que ho fem amb propietat.

Fa poc l'historiador J. Tusell explicava que va introduir la paraula 'angoixa' en el títol del llibre *España, una angustia nacional* perquè veia "angoixa per no saber a quina identitat pertany un o per repudiar la del altre". Tinc molt present l'advertiment de B. Pascal: el cor té raons que la raó no coneix. Com sigui que sobre la IC es fan afirmacions i es treuen conseqüències que afecten actuacions personals, a vegades àdhuc d'una manera malaltissa, el cor segur que hi té alguna cosa a dir. No basta, doncs, amb fer d'enderrocador. Cal veure si darrera la superfluïtat o la vaguetat s'amaga una realitat que hom intueix i vol expressar, però no s'acaba d'aprehendre. Per tant, si l'anàlisi realitzada ha produït runam, convé cercar-hi vestigis d'aquella realitat.

Fetes les observacions, tornem-hi. Ja no caldrà considerar totes les accepcions. En podem descartar dues: la I₃ perquè predicant-se només de l'esser humà és incompatible amb la IC; la I₂ perquè si ens hi paréssim hauríem de repetir-nos sense aportar nous elements d'interès.

Identitat1

Haurem de veure com afecta la I₁ que les denotacions O1 i O2 dels termes *a* i *b* intervinents en la relació $a = b$ siguin classes, la qual cosa requereix una breu consideració de clara influència leibniziana sobre la *unitat* i la *classificació dels éssers*.

El principi de la convertibilitat entre l'ens i l'un (*ens et unum convertuntur*) implica que si no hi

ha una veritable unitat tampoc no pot haver un veritable ens, i sense un veritable ens no hi pot haver, *en rigor*, ni individuació ni I₁.

L'enunciat 'Ordinador que he fet servir per escriure aquesta frase és el que vaig comprar fa quatre anys' és vertader si el fet quedescrui

és real. L'ordinador, és el mateix? Avui dia el disc dur té més memòria, però deixem-ho estar. Encara que no hi hagués fet cap canvi, seria el mateix? Les seves components han sofert alteracions, triga a encendre's, la disquette s'encalla,... No puc dir que és el mateix, en tot cas semblant.

Igualment pel que fa als agregats. Sense un principi d'unitat, d'individuació, no hi ha un veritable ésser i per tant O1 no pot ser idèntic a ell, no hi ha I₁ sinó semblança. La identitat, com la unitat, és aparent. Detectem l'error: hom creu entendre en què consisteix la identitat individual i, a partir de considerar l'agregat com a unitat, sense fonament ontològic, li assigna també una IC, incorrent en una extrapolació inadmissible.

La lògica del raonament porta a concloure que les classes mancades d'una veritable unitat no poden tenir identitat. Es comprèn que segons quina concepció filosòfica s'adopti la IC sigui fic-

**Cal veure si darrera
la superfluïtat o la vaguetat
s'amaga una realitat que hom
intueix i vol expressar però no
s'acaba d'aprehendre**

ció o pugui tenir una realitat. Debats polítics sobre la IC no es poden entendre sense els rerafons filosòfic que els sustenta o, si més no, els envolta. Per bé que cal fer alguna cosa més que tenir present aquest rerafons. Si no ultrapassem els límits que ens imposa una ontologia rudimentària ens veurem menats a optar entre dues doctrines inconciliables i igualment insatisfactòries, l'una perquè és insuficient des que no considera els graus de complexitat en els agregats, l'altra perquè necessita d'un principi d'individuació la determinació del qual endinsa en una discussió metafísica irresoluble. Llavors la dicotomia dels éssers esdevindrà esterilitzadora i la nostra reflexió entrarà en una via morta. Sortim-nos-en doncs.

Tinc una doble certesa moral: no m'han canviat l'ordinador i la seva "unitat" difereix de la d'un grapat de sorra, un collar de perles, un ramat d'ovelles, una munió de gent, un eixam d'abelles, un ecosistema, una societat o un organisme.

La primera de les certes, basada en l'evidència, m'indueix a admetre l'existència de certa mena d'"identitat" la qual, tot i ser metafísicament discutible, m'assegura més enllà de qualsevol semblança que l'ordinador no ha estat substituït per un altre. La segona certesa m'emmena a prendre en consideració una escala d'éssers compostos amb ordres de complexitat creixent, ordres que es correspondrien amb graus d'unitat accidental.

El punt de vista sistèmic és compatible amb aquesta visió: hi ha conjunts d'individus que no són ni mers agregats ni ens supraindividuals, sinó sistemes amb dues classes de propietats: *emergents*, que no es poden definir o explicar només en termes de les propietats dels components del sistema, i *resultants* o *integrals*, que també posseeixen alguns d'aquests components.

Concebre les classes d'individus com a sistemes comporta l'ús de nocions properes a la bio-

logia com "organització", "emergència", "estructura", "adaptació", "informació", etc., fet que no treu que la diferència conceptual i metodològica amb l'organicisme sigui insalvable. Aquest punt no és pertinent analitzar-lo aquí. Sí que ho és comprovar de quina manera la jerarquització dels éssers i l'enfocament sistèmic poden ajudar a sortir de la via morta.

Vam dir que la I₁, com la veritat, no admet graus. En canvi podem considerar *graus de proximitat a la I₁*, a l'igual dels *graus de proximitat a la veritat*, que donen una resposta conceptual al fet que no tots els enunciats falsos estan igualment "allunyats" de la veritat. Per tal de transcendir la pura intuïció, la noció de *proximitat a*

la identitat demana una mètrica o distància per mesurar-la i la prèvia definició d'una relació de semblança. El grau de proximitat, d'una manera anàloga al grau d'unitat accidental, seria màxim (u) només en els organismes, mínim (zero) en els purs agregats. Entremig qualsevol valor representant el

"grau d'entitat". No veig que una *concepció gradualista* de la identitat pugui tenir una interpretació sòlida diferent.

Desconec si s'ha abordat la definició d'una mètrica com la que proposo. La seva sola consideració il·lumina molts usos de la paraula 'identitat' en els quals la foscor es la nota dominant, per exemple com a complement directe dels verbs "reforçar" i "potenciar". Fóra interessant mesurar el grau de proximitat a la identitat d'una societat concebuda com un sistema complex que aprèn, recorda i s'adapta. Caldria una *societat referencial* tipus de la mateixa manera que la proximitat a la veritat d'un enunciat té com a referència el fet que denota.

La noció de *fractal* és idoni per un tal fi. Com a suggeriment proposo la societat *màximament fractal*, de parts amb propietats semblants a la de l'estructura global, característica que ens dispen-

Fóra interessant mesurar el grau de proximitat a la identitat d'una societat concebuda com un sistema complex que aprèn, recorda i s'adapta

sa de parlar d'ànimes i d'esperits i mostra clarament que la IC no està determinada per l'espai i el temps, sinó per l'organització i la finalitat. El grau de proximitat a la identitat forniria un indicador valuós per estudiar l'evolució d'una societat concreta i analitzar, posem per cas, els efectes dels processos migratoris sobre la "identitat" d'un poble. Historiadors i sociòlegs determinarien si una nació està més o menys allunyada de la societat màximament fractal ara que fa n anys. La corba de graus de proximitat podria oferir resultats sorprenents, oscil·lacions, revolts, tendències insospitades.

A partir d'un cert llinar, el grau de proximitat a la identitat serviria per a definir el grau de "consciència col·lectiva", la que, en paraules de T. X. Thuan (*Le chaos et l'harmonie. La fabrication du réel*, Fayard, Paris, 1998), "(...) resulta de l'experiència de la societat en el seu conjunt (...), està en l'origen de la religió, de la cultura i afaïçonava les obres artístiques, literàries, científiques, les institucions socials i polítiques." *La proximitat a la identitat* pot, sense caure en l'organicisme, modelitzar perfectament el fet que la consciència d'un ésser vivent individual, amb independència del nom que adopti, no forma el vèrtex de la piràmide de l'organització i la complexitat de la Natura.

En fi, hom pot pensar que tot això són elucubracions. Jo tinc per bastant cert que la majoria de polèmiques sobre la identitat deixarien de ser un diàleg de sords si s'emmarquessin dins un esquema conceptual semblant al que acabo d'exposar.

Un tractament alternatiu, compatible i fins i tot complementari, concorda amb l'enfocament de W. O. Quine (1960, *Word & Object*) basat en una concepció del temps que li atorga un tractament igual al de l'espai i en una ontologia del món espai-temporal de quatre dimensions on els objectes físics no han de distingir-se dels esdeveniments ni dels processos en el sentit concret del terme. Des d'aquest punt de vista la qüestió de la identitat agafa un altre caire. De l'ordinador que vaig comprar fa quatre anys en tinc ara una idea diferent perquè el considero com un procés, en el seu esdevenir, dinàmicament i no estàtica. Per tant el pas del temps no ha d'afectar la seva identitat, com tampoc ho fa l'espai que ocupa.

Quine (W&O, 5.36) aplica aquest enfoc per resoldre el problema heraclitià de la impossibilitat de banyar-se dues vegades en un mateix riu i també les perplexitats de la identitat personal: "(...) no hi ha cap raó per la qual el meu primer i cinquè decennis no hagin de comptar, com el meu cap i els meus peus, com parts del mateix home, per poc semblants que siguin. No hi ha cap necessitat que existeixi un nucli immutable per fer de mi el mateix home en els dos decennis, de la mateixa manera que no hi ha necessitat de cap qualitat estructural quiniana comú al protoplasma del meu cap i dels meus peus, *encara que ambdues coses són possibles.*"

Les darreres paraules expliquen que abans hagi dit que aquest enfoc és compatible i complementari amb l'anterior. Quine eludeix la qüestió cabdal: què fa que l'ordinador sigui el mateix, que jo sigui el mateix? D'altra banda trobo discutible l'ontologia dels temps que fa servir Quine. En tot cas, com que ara per ara no ho tinc clar, no seguiré per aquest camí.

Identitat₄

Sigui $C = \{c_1, c_2, \dots, c_n\}$ el conjunt de característiques que fan que una comunitat sigui ella mateixa. C defineix la I_4 en la vessant col·lectiva; els elements c_i són els *signes d'identitat*, expressió que fora d'aquest context no té cap sentit.

Els signes d'identitat no els *hauríem* de confondre ni amb la "identitat", com sovint es fa, ni amb *signes d'identificació*, el conjunt dels quals representarem per S i s'associen a la I_2 . Alguns trets distintius de l'ordinador em permeten "identificar-lo", basen la meua certesa que és el mateix que vaig comprar fa uns anys; però no per això són signes d'identitat. Aquests, com molt bé recull la definició lexical, fan que una cosa sigui ella mateixa, confereixen "identitat" i, a més, també fan possible la identificació. El conjunt C està inclòs en S .

El problema és com determinar c_i . De segur convindrem que les muntanyes de La Mola, Pedraforca i Montserrat són signes d'identificació de Catalunya. És més dubtós si totes tres muntanyes són signes d'identitat i en el mateix grau. Així com la paraula 'muntanya' és *indeterminada* perquè hi ha casos que no sabem si un

accident geogràfic és turó o muntanya, igualment l'expressió 'signe d'identitat' és indeterminada perquè algunes vegades no sabem si un signe d'identificació és d'identitat o no. El predicat "signe d'identitat (relatiu a un ens)" és imprecís. En termes lògics diríem que és no-fregeà ja que no puc particionar S en dos subconjunts, C i -C, que separi els signes que inequívocament són d'identitat dels que no.

Els exemples de l'ordinador i Catalunya els he pres en qualitat d'ens individuals, tot i que també haurien pogut ser conceptuals com agregats. El mateix val a dir tractant-se de persones. Tot seguit passaré al pla col·lectiu i examinaré el cas paradigmàtic de la identitat de Catalunya, és a dir, de la societat catalana, dels catalans.

La primera cosa que ens trobem és que el conjunt de signes d'identificació del poble català, SC, és tan imprecís com pot ser-ho el conjunt dels signes d'identitat CC. Podem provar de fer una llista dels elements de SC: l'idioma català, l'idioma castellà, el dret, la religió, l'ètnia, l'estalvi, la raça, jocs, les tradicions, la "feria de Sant Adrià", la literatura en català, la literatura en castellà, l'arquitectura, la sardana, la música rock, les seques amb botifarra, la gastronomia, el gaspatxo, el pactisme, el sentiment,... SC és vague no per ser indeterminat sinó per ser indefinit: no sabem quins són els seus límits i quan els ultrapassem, de la mateixa manera que no sabem quan transcendim els límits d'una muntanya i entrem a la vall.

La indefinició no representa un greu entrebanc. No fóra difícil precisar un conjunt maximal de signes d'identificació acceptat inequívocament per tothom. Donem-lo per fet. El conjunt l'hauríem de referir a una època determinada ja que la seva composició és dinàmica. El F. C. Barcelona és avui un signe d'identificació de Catalunya i fa cents anys no ho era. A cada època correspondrà, doncs, un conjunt SCe. El dinamisme de SC es pot traslladar al conjunt CC encara que no necessàriament. Són possibles la hipòtesi de la invariància i la contrària ensems. L'autèntic problema és com determinar CC, quins signes d'identificació són d'identitat i quins no, si entre els elements de SC hi ha graus de pertinença a CC diferents d'u i zero, si els graus de pertinença

canvien amb el temps, en definitiva, si CC és o no convencional.

Si CC tingués un únic element seria $I_4 = I_3 = I_1$ i el discurs el podríem mantenir en un terreny filosòfic. Altrament no veig la manera d'evitar el caràcter convencional, que no arbitrari, i també plural de CC. Aleshores la I_4 és una noció relativa, depèn de qui defineix CC. Els uns definiran un CC₁ on no hi figuri cap altra idioma que el català, els altres un CC₂ que inclourà també el castellà. I així successivament.

La convencionalitat de CC afecta al conjunt Cat els elements del qual són els catalans. Qui és català? El qui pertany al conjunt Cat. Qui pertany a Cat? El qui viu i treballa a Catalunya. I qui acaba d'arribar o és nascut a Catalunya i viu fora? A més de viure i treballar, és català qui se'n sent. I això què vol dir? Que fa seus els signes d'identitat de Catalunya, dels catalans. Ja hi som: quin és el conjunt que fixa aquests signes? Si tothom hi estigués d'acord no hi hauria cap problema. La qüestió és que l'acord no existeix.

En aquest context prenen sentit les disputes sobre "la identitat plural de Catalunya o dels catalans", sobre si l'x% se sent només català, o més català que espanyol, les referències a "les identitats múltiples i complexes que avui dia constitueixen els individus" (com si no hagués estat sempre així!). Context que, tinguem-ho present, no és el de la I_1 o la I_3 : *de la diversitat i convencionalitat de CC no se'n poden treure conseqüències ontològiques sobre la identitat, entitat, essència, unitat d'un poble o una nació*. Estarien fora de context. Situació en la qual s'incorre quan molt sovint s'oblida que els termes singulars (noms) abstractes, a diferència dels concrets, no admeten plural a menys que modifiquin la seva significació (belleza, bellesa, personalitat, personalitats, amistat, amistats).

*

El caràcter convencional i relatiu del conjunt C comporta el seu possible control amb fins ideològics o polítics. Tractaré aquest punt des d'una perspectiva connexionista.

Recentment s'ha proposat una teoria de la identitat (personal) basada en el connexionisme i emprant el model de les xarxes neurals

artificials (cfr. W. Seager, op. cit. c. 2). Per la meua part fa uns mesos que estic considerant la idea d'utilitzar les xarxes anomenades ART (*Adaptive Resonance Theory*) per a explicar per què uns col·lectius es divideixen, s'atomitzen, i d'altres es mantenen. Em penso que l'assumpte guarda una estreta relació amb el tema que ens ocupa.

Les xarxes ART es caracteritzen per la seva capacitat d'aprendre nous patrons sense oblidar els antics. S'apliquen a sistemes competitiu i pretenen "categoritzar" (*clusteritzar*) un conjunt de dades. S'han utilitzat per modelar, entre d'altres, processos biològics. Atès que són autoorganitzatives amb aprenentatge no supervisat, les categories les ha de crear la pròpia xarxa.

Tenim, doncs, entrades que s'han d'agrupar en categories i un sistema que procedeix a efectuar l'agrupació. L'ART *consta de dos subsistemes: d'atenció i d'orientació*. El primer incorpora *dues classes de memòria: a llarg termini*, que reté les informacions apreses, i *a curt termini*, que *recorda* aspectes més immediats. El segon detecta si la informació d'entrada pertany a una classe coneguda per la xarxa i, si és necessari, en crea de noves. Amb aquest fi calcula el *grau de semblança "sim"* entre la informació i el prototipus de cada categoria, l'emmagatzema en la memòria a llarg termini i el compara amb un valor ρ ($0 \leq \rho \leq 1$) anomenat *paràmetre de vigilància*.

Calen un parell d'observacions en relació al procés descrit. En primer lloc el valor de ρ el determina l'usuari i influeix en el nombre de classes que estableix la xarxa: quan més proper a u sigui més es demana al sistema que discrimini, multiplicant-se el nombre de classes (si $\rho = 1$ a una classe només poden pertànyer patrons exactament iguals); d'altra banda, si ρ tendeix a zero el nombre de categories disminueix, ja que es relaxa la condició de pertinença a una classe o a una altra. En segon lloc, si per un patró d'entrada és $\rho < sim$ el patró s'integra en la categoria amb la qual s'ha comparat. Aleshores la xarxa ajusta la memòria a llarg termini per adaptar el prototipus d'aquesta categoria, incorporant alguna de les característiques del patró d'entrada. Com sigui que la xarxa mostra una gran sen-

sibilitat davant el soroll o distorsió, això pot ocasionar una gradual degradació dels prototipus corresponents.

Resumint: l'usuari pot **controlar** el nombre de categories en què es distribueixen els patrons d'entrada, pot inclinar-se vers la integració o vers l'esmicolament. Segons com ho faci, però, es produirà una **degradació** progressiva en els prototipus originals.

Veiem ara de quina manera es relacionen les xarxes ART amb la IC. Sigui C_e un conjunt que defineix la I_4 d'una nació X en una època e , acceptat no importa ni des de quan ni si inicialment fou admès de bon grat o no. C_e agrupa els habitants d' X en una categoria, el X -ans. L'adaptació dels forasters que han decidit romandre al país s'ha fet sense haver de modificar C_e ; qui no s'ha volgut integrar resta aïllat i no altera C_e . A un època e' té lloc un procés d'immigració intens, de grups amb formes de cultura i d'organització social pròpies. L'estabilitat de C_e trontolla, la identitat d' X perilla. *Què fer?*

A National Identity in the Democratic Multi-Cultural State (1996; www.bsos.umd.edu/CSS97/papers/asencre.htm) J. Rex llista les polítiques alternatives que un estat pot adoptar respecte a aquests grups: (a) expulsar-los o atacar-los; (b) acceptar-los com a residents temporals sense drets polítics; (c) acceptar-los però demanant alhora que abandonin les seves organitzacions i cultures; (d) procurar integrar-los en una societat que a sí mateixa es veu com a multicultural. La primera opció la proposen els partits de l'extrema dreta, Alemanya aplica la segona, França es decanta a la tercera i el Nord d'Europa a la quarta. Si convenim en considerar que la societat és un sistema adaptatiu i autoorganitzatiu, les opcions (c) i (d) es poden interpretar a la llum del model de les Xarxes ART: respondrien a l'elecció d'un valor de ρ proper a 1 i 0 respectivament. És en aquest ordre d'idees que cal situar l'afirmació de que la identitat és controlable: ρ pertany al sistema però s'introdueix des de fora. És un paràmetre de control que condiciona la manera com els individus s'agrupen. Qui determina el seu valor controla les polítiques a seguir mitjançant les lleis bàsicament, utilitzant-les com a regles tecnològiques.

III. A manera de conclusió.

Hi ha un doble fenomen, la immigració i la internacionalització, que els pobles perceben com una amenaça d'alguna cosa que senten com a pròpia i que es coneix amb el nom d'*identitat nacional*. El qui nega que la realitat d'aquesta cosa transcendeix el pla de la intersubjectivitat individual es troba amb greus dificultats quan vol explicar tragèdies d'arrels profundes com la de Kosovo. Són fenòmens antics. Simultàniament o bé per separat molts pobles els han experimentat en diferents èpoques històriques. Segons les circumstàncies uns s'han adaptat; altres que no han *sabut* o no han *volgut* fer-ho més tard o més d'hora s'han vist arrossegats al conflicte.

Actualment els processos migratoris i d'integració s'han fet més intensos. A més ha aparegut la *mundialització*, que comporta haver d'acceptar institucions econòmiques i jurídiques supranacionals i contribueix encara més a l'afloreament d'una crisi generalitzada d'identitat. Estats d'Europa occidental i de Nord-Amèrica, on fa uns trenta anys gairebé no es parlava d'identitat nacional, estan amoïnats, han apercibut que tenen un problema arduós i cerquen solucions. Altres països, les *nacions sense estat*, ja se n'havien preocupat des de temps llunyans perquè, a més dels processos esmentats, havien hagut de fer front a l'*expansionisme* de nacions veïnes i l'*imperialisme*, sent completament natural el desenvolupament i assentament en el seu si d'una cultura de resistència a les forces que amenacen la identitat nacional.

Aquesta cultura se sol adscriure ideològicament al nacionalisme i políticament als partits nacionalistes o independentistes. Seria un error, però, pensar que el seu espai d'implantació i de vivència es redueix als àmbits que representen la ideologia i els partits al·ludits. La biunivocitat

no respon a la realitat: els fets demostren que el sentiment d'identitat nacional i de resistència està present, manifestament o latent, pertot arreu, inserit en els plecs més recòndits de l'esperit de la gent.

No és aliè a la naturalesa humana l'intent d'utilitzar les idees i els sentiments al servei d'interessos particulars. Els "poders fàctics" procuren que dins de les institucions hi hagi qui pressioni en aquest sentit. Si aterrem en el camp de la política no ens ha d'estranyar veure com els partits practiquen aquesta instrumentalització, sobre tot de les idees i sentiments que diuen representar. De la IC no se'n fa una excepció.

El caràcter convencional i relatiu de C comporta la seva possible utilització ideològica i política. Al final són els grups socials, econòmics o religiosos dominants els qui acaben decidint o imposant

quins signes són d'identitat i quins no. Els signes d'identitat passen de ser propietats emergents a ser elements normatius i prescriptius. Ha estat, és i serà així. No ens hem d'esquinçar les vestidures, cap institució no és perfecta.

Per altra part, els partits amb vocació de govern han de procurar conciliar una amalgama d'interessos diversos i no poden supeditar l'acció a un únic signi. Ara bé, una cosa és instrumentalitzar la IC des del respecte a la noció que se'n té i una altra ben diferent és manipular-la, distorsionar-la, rebregar-la, ja sigui des de la ignorància o a gratient. El grau de comprensió i d'indulgència no pot ser el mateix en ambdós casos.

A la llarga llista de qualificatius rebuts per la identitat cal afegir-n'hi un: *maltractada*. La idea d'IC se la tracta malament quan es pretén que el seu espai vivencial encaixi amb el d'uns partits, quan propietàriament se la vol "identificar" amb unes sigles, quan se li nega una realitat incontestable, quan se la caricaturitza o deforma, quan se la menysprea.

Els signes d'identitat passen de ser propietats emergents a ser elements normatius i prescriptius. Ha estat, és i serà així. No ens hem d'esquinçar les vestidures

Durant la campanya electoral de les darreres eleccions municipals va aparèixer un anunci breu on els publicitaris, en una síntesi prodigiosa, van mirar d'estimular al votant amb l'ofertament d'un ajuntament progressista i eficaç, que sabés entendre's amb tothom per aconseguir recursos sense caure en el sucursalisme, *i que defensés la identitat de Catalunya*.

Defensar la identitat de Catalunya vol dir ajudar-la o protegir-la contra allò que l'ataca o pot danyar-la. Anuncis com aquest la danyen. La danya el rerafons polític que indueix o consenteix els experts en marketing que la utilitzin matusserament per guanyar vots en unes eleccions locals. La danya l'oportunisme que la converteix en objecte d'estratègies electorals⁵.

La reflexió sobre la IC referida a l'àmbit català em porta a fer un parell de consideracions programàtiques amb les quals clouré la present intervenció.

La defensa i enfortiment de la identitat nacional de Catalunya, país que no disposa de la potestat política pròpia dels estats, requereix actuar conjuntament, almenys, sobre cinc factors interdependents que l'afecten: (α) les manipulacions i els maltractaments abans esmentats, vinguin d'on vinguin, (β) la immigració, (γ) la mundialització, (δ) l'estatus de Catalunya en el marc espanyol i europeu, (ε) la confusió conceptual.

Per tal de projectar una acció política capaç de superar els esculls que ineludiblement plantejarà

el dilema que mostren les xarxes ART entre *crisi* i *decadència*, fóra convenient redactar un *llibre blanc sobre la identitat catalana* que comprengués una anàlisi fina dels esmentats factors. En tot cas, hauria de començar per l'últim, perquè d'ell en depèn tota la resta⁶. Perquè si la interpretació resulta molt complicada la raó queda indefensa, és desplaçada pel sentiment i aleshores és millor no parlar d'identitat o, en tot cas, fer-ho amb molta cura.

Penso sobretot en el camp de la política, on l'instint està sempre prest per a erigir-se en principi d'acció dominant i la IC es converteix en una noció potencialment funesta, especialment quan se l'utilitza demagògicament per a esperonar fanatismes que poden provocar fòbies incontrolades.

En definitiva, caldrà treballar plegats a fi de que Catalunya tingui un grau de proximitat a la I₁ prou alt, és a dir, tingui prou cohesió, convivència, "identitat", per complexa que sigui, sense guetos educatius ni de cap altra mena, com per poder arribar a compartir una I₄, també per complexa que sigui, acceptada per tothom.

Això últim, tot i ser ara per ara un desideratum, assenyala un camí que si s'hi transita amb rigor, sense caure en el parany de fútils discussions i rigideses obstaculitzadores, podrà conduir al desplegament i l'autoafirmació de la consciència col·lectiva catalana.

Moltes gràcies per la seva atenció. ●

La defensa i enfortiment de la identitat nacional de Catalunya requereix actuar almenys sobre cinc factors:
α) les manipulacions i maltractaments β) la immigració γ) la mundialització δ) l'estatus en el marc espanyol i europeu ε) la confusió conceptual

⁵. L'endemà de les eleccions el president del Partit Popular a Catalunya ja tenia clar que havia de posar en primer terme les reivindicacions de tipus "identitari" i lingüístic. Altres partits encara dubten.

⁶. L'Amin Maalouf diu: "En l'època de la mundialització, amb aquest procés accelerat, vertiginós, d'amalgama, de barreja, que ens envolta a tots, és necessari -i urgent!- elaborar una nova concepció de la identitat." Allunyant-me d'algunes "revisions postmodernes de la identitat" preciso: més que una nova concepció cal aprofundir en l'antiga.

DIARI DE PRESÓ DE MANUEL CARRASCO I FORMIGUERA

Teniu a continuació la transcripció de les paraules de Josep M. Figueres, Hilari Raguer, Jordi Sales i del Molt Honorable President del Parlament de Catalunya, Senyor Joan Rigol, amb motiu de la presentació del llibre Diari de Presó de Manuel Carrasco i Formiguera, editat per Barcelonesa d'Edicions.

Josep M. Figueres ens parla de la gènesi i naixement d'aquest llibre i de la memòria històrica que cal recuperar: record i presència

Crec que a Manuel Carrasco li haguera agradat que comencés la intervenció citant unes paraules seves dedicades a Euskadi, el país que tant va estimar. El va visitar en moltes ocasions i fins i tot en una, l'estiu de 1934 pronuncia un míting, davant cinc mil assistents agraint el suport basc a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i fixant la política d'UDC en el qual digué que sigui quin sigui el govern, dretes o esquerres, el deure dels catalans és defensar Catalunya. També va escriure diversos articles elogiosos pel país basc en termes molt sentits, tant que Carrasco era considerat pels bascos un autèntic amic de l'ànima.

En un desconegut text del març de 1937 a la revista *Gudari* va explicar per què el seduïa tant el País Basc: “cuando al conjuro de ella, -de la palabra Euzkadi-, se han presenciado las formidables movilizaciones de un pueblo en masa, como en las jornadas memorables de

Euskadi-Europa y en los festivales de Iñaki Deuna, o se han sentido el contagio irresistible de la llama patriótica fulgurante en la mirada de emakumes y mendigoxales, de abertzales de toda edad, sexo y condición, el corazón del patriota catalán ha latido al unísono de millares de corazones y su voz se ha confundido con la de las multitudes imponentes levantadas en vilo como obedeciendo a un resorte al gritar con el alma entera una y mil veces: Gora Euskadi Azkatuta.”

Aquestes frases a l'article “Euskadi, tierra seductora”, que dec al treball de Gregorio Arrien sobre l'exili dels bascos a Catalunya, expressen un amor a la terra basca entès des del respecte. Aquests dies en moments de criminalització del nacionalisme basc, per un ús de la violència condemnat des del nacionalisme basc majoritari, i en moments de confusió social vers el nacionalisme provocada des d'altres instàncies polítiques espanyoles, llegir què diu Carrasco i Formiguera a propòsit d'Euskadi ajuda a marcar les distàncies amb l'espanyolisme irreductible i a pensar, com digué Prat de la Riba l'endemà que l'exèrcit li cremés el 1905 el diari *La Veu de Catalunya*: “Serenitat”, però a seguir treballant sense claudicacions, com feren el catalanisme conservador i pactista del president de la Mancomunitat i el catalanisme irreductible de Carrasco que a tothora manifestava el seu desig de llibertat absoluta, d'independència per a la pàtria que fou l'ideal perenne d'una vida de sacrifici. Primer record, doncs, pels bascos, pel poble amic en els quals veié no uns aliats interessats sinó uns companys en el camí del viatge polític col·lectiu vers un demà de llibertat.

Anem al *Diari de presó*. Sovint dins un llibre n'hi ha un altre d'ocult, és aquell que explica les motivacions i els rerafons. En el cas d'aquest *Diari de presó* també n'hi ha un o, millor dit, dos. El que Carrasco pensà del seu llibre, del manuscrit, no ho sabem o almenys no ho hem pogut trobar. Però pel que fa a l'edició present que el posa a l'abast podríem dir que és el resultat d'un procés de recuperació que neix d'una frase lligada amb la sang. La pronunciació un furibund enemic de la identitat cata-

lana, un senyor que congria les ires dels nacionalistes dels anys trenta. Era Royo Villanueva i va dir, més o menys: "*Los catalanes nunca han vertido ni una gota de sangre a favor de la independencia de Cataluña y en cambio muchas a favor de la unión con España*". Sabíem que els catalans havien patit per la llibertat de la seva nació però ni la història podíem recuperar. Què sabem avui de "los autonomistas presos en los penals d'Àfrica" dels quals parla el *Diari Català* a finals del segle XIX? Els historiadors catalans es poden arronsar d'espatlles i ves a saber què en pensen els historiadors espanyols. Per aquesta raó vàrem anar als arxius militars de Segòvia on hi ha dos milions d'expedients de la justícia militar. M'hi ajudà la Càtedra Blanquerna de la Universitat Ramon Llull que sota la direcció del professor Francesc Torralba cregué en el nostre projecte de recerca i li dóna tot el suport. Volíem mirar expedients militars de catalanistes, de polítics, de periodistes...

La investigació fou de resultat sorprenent. No trobàvem el que esperàvem però si nous materials. Tant és així que de Carrasco no trobàrem el sumari del consell de guerra que cercàvem del 1923 però si un de nou d'un any abans. Aspiràvem a documentar els patiments dels catalans per la seva llibertat nacional. I d'un fil a un altre fins que gràcies a la seva família, que amb veneració serva una herència d'amor, estudiàvem els papers privats, i llegírem una riquíssima i privadíssima correspondència, veiérem fotografies i papers fins que el nét, el també advocat amb la mateixa mirada franca Manel Martí i Carrasco ens deixà generosament durant mesos un manuscrit per tal que l'estudiéssim. Així ho férem i avui és ací perquè es puguí conèixer una trajectòria de catalanitat que patí per un ideal suprem.

No aspiràvem senzillament a aportar una literatura de testimoniatge com aquell que recupera un romanç anònim sobre aspectes de la vida popular. Desitjàvem que la repressió que tingué el catalanisme polític fos coneguda, no fos oblidada. Alguns en diran "història militant" volent desqualificar els camins i els treballs amb la finalitat de barrar la porta al coneixement de la veritat, potser per a facilitar el camí per a la substitució per una altra història.

Tanmateix en el cas d'aquest manuscrit no tinguérem mai cap dubte en considerar la conveniència de fer-ne una edició. Només hi detectàvem aspectes positius, i de tot tipus. Per acabar-ho d'adobar l'entusiasta col·laboració de M. Martí i Carrasco, sempre dic que sense ell no s'haguera fet la feina de transcripció, ho acabà d'arrodonir. I no puc esmentar sinó al final, per ser-hi sempre present, a Unió Democràtica de Catalunya que s'hi va vincular de ple. Des de les inicials converses de la família Carrasco amb el senyor Duran Lleida que encomanà al senyor Jordi Petit, l'ajuda fins en l'entrevista oficial on vaig comunicar la idea de difondre-ho, per acabar, amb el senyor Sergi Falomir que va esbossar una primera transcripció. Aquesta ha estat labor dura i meticulosa en la qual mai agrairé prou la benvolença en les correccions del catedràtic Manuel Mundó, i és que el nom de Carrasco obre totes les portes... i per acabar cal citar l'editora, la senyora Glòria Farell que no planyé dedicació en un llibre en el qual tècnicament i fins i tot de contingut les suggerències mai no s'aturaren. Una editorial, Barcelonesa d'Edicions que va il·lusionar-se en el projecte fins a fer-lo realitat. A tots ells, gràcies, moltes gràcies.

Aquesta és la petita història d'un llibre, una voluntat de conèixer el passat del nostre poble i un sentit en recuperar documents emblemàtics en la línia de treure'ls de l'oblit atès que són també essència del present. I per acabar, aquest parlament d'agraïment que se m'ha demanat que sigui breu per mor del temps desitjaria fer-ho amb dos prescs.

El primer de caràcter històric: l'obra de Carrasco, discursos, articles, mítings... no hem de permetre que caigui en l'oblit. És sòlida, és important. Pot recuperar-se, l'hem de recuperar. I no només i per una posició de partit sinó des de la catalanitat entesa en la línia més pura i oberta, la del coneixement.

El segon el record. Un testimoniatge com el de Manuel Carrasco bé mereix conservar-se en pedra, bé mereix desafiar el pas del temps. L'abril del 1938, llegim a la premsa diària barcelo-

nina, arran de l'afusellament, que es parla del monument a Carrasco i Formiguera. A la plaça Adrià, a la vora del seu Sarrià... La memòria de la família ho ratifica: en aquesta plaça hi ha a terra, a la vora de la font, la primera pedra d'un monument. d'aquest monument del qual s'escriu a la premsa en la Barcelona bombardejada i que pensava encara en els màrtirs. Una placa ho recorda, cal fixar-s'hi bé tanmateix... Ens ho diu en M. Martí, que una grip inoportuna priva d'estar entre nosaltres com desitjaria, igual com la seva mare, que tampoc pot ser-hi. El 1938 doncs, un record. Mesos després vingué la derrota i l'exili. Ni l'Ajuntament ni la Generalitat no pogueren construir el monument. Només es va poder ajudar, en la duresa del 1939, 1940... amb uns milers de francs a la vídua i als fills.

Ara, potser, és el moment de pensar en la conveniència de recuperar una obra i una memòria. Un record i una presència. Moltes gràcies.

* * *

Hilari Ragner *ens parla sobretot de la Dictadura de Primo de Rivera i de la seva violència, contrast amb la fermesa no-violent de Carrasco i Formiguera i tants altres catalans.*

Barcelonesa d'Edicions, una editorial benemèrita, particularment amb la seva col·lecció "Eixos", de la qual el *Diari de Presó* de Carrasco i Formiguera ocupa el volum 32, està prestant al nostre país el gran servei de posar al nostre abast una sèrie de textos molt importants per al pensament nacionalista. Són eines intel·lectuals molt oportunes, en aquests moments de desorientació que travessem. Si Catalunya no és encara plenament lliure, no és perquè es tracti d'una utopia impossible, sinó perquè no tenim idees clares, de les poques de les quals diem que n'estem convençuts. El *Diari de presó* de Carrasco i Formiguera ens ho fa avinent.

Hi ha llibres que prometen molt i donen poc. El que avui presentem dóna molt més del que promet.

El títol de portada anuncia el "Diari de presó" de Carrasco i Formiguera a Burgos, del 1923 al 1924, i aquest és, en efecte, el contingut principal del llibre. Abans del procés i l'empresonament del 1937-1938, que acabaria amb el seu afusellament, Carrasco i Formiguera ja havia patit presó, també a Burgos, el 1923-1924, durant la Dictadura de Primo de Rivera, a causa de la revista *l'Estevet*, de la qual ell era el *factotum*. Aquesta primera presó, que fou duríssima, havia merescut, quan la Dictadura va caure, un article patètic de Ferran Soldevila, preludi del que li dedicaria el 1938, arran de l'afusellament. Sovint s'ha dit, i escrit, que la Dictadura de Primo de Rivera va ser més aviat paternalista i un bon tros histriònica. És veritat que no va ser tan sanguinària com la de Franco, i que, malgrat les simpaties del general per Mussolini i el seu règim, la Dictadura no va arribar a ser un règim plenament feixista i totalitari, però, pel que fa al catalanisme, la repressió va arribar a uns extrems que ni Franco va igualar; extrems sovint ridículs, i per això mateix contraproductius, com la prohibició de les sardanes, la dissolució dels innocents "Pomells de joventut", fundats, entre altres, per Josep M. Folch i Torres i Carrasco i Formiguera, o bé, en el camp eclesiàstic, la prohibició de les casulles amples (en lloc de les més esquifides, anomenades "de guitarra") i de la pronunciació romana del llatí, qualificades totes dues de "separatistes", quan simplement testimoniaven que a Catalunya el moviment litúrgic estava molt arrelat, i que a la resta de l'Estat encara era vist com un atemptat contra el catolicisme *castizo*. O la gran planxa del governador militar de Tarragona, que va assistir a la inauguració del curs al seminari (qui s'imagina ara les autoritats militars assistint a una inauguració de curs al seminari?) i, en la seva supina ignorància, un discurs que algú va fer en llatí, ell va creure que era en català, i com que havien prohibit tot ús públic de la llengua del país, ho va denunciar al general Primo de Rivera, que va ordenar a l'ambaixador prop de la Santa Seu, marquès de Magaz, que exigís la destitució o trasllat del cardenal Vidal i Barraquer, per separatista. Aquests últims exemples, del camp religiós, són

particularment significatiu, perquè, a la resta de l'Estat, l'Església, i sobretot la seva jerarquia, va ser un dels sectors socials que amb més entusiasme es van adherir al cop d'estat del 23 de setembre de 1923. El canonge asturià Maximiliano Arboleya Martínez, segurament la figura més interessant del catolicisme social espanyol, es va mostrar molt crític amb aquest entusiasme, amb paraules que es podrien aplicar a l'adhesió de l'episcopat espanyol a Franco uns quants anys després:

El gobierno dictatorial trataba con toda consideración a la Iglesia, colocaba excelentes y conocidos católicos en los Gobiernos civiles, en las Alcaldías, en los ayuntamientos, en las Diputaciones, y en cambio tenía a los revolucionarios totalmente amordazados y acorralados. ¿Qué más se puede pedir?... nos preguntaban [...]. ¿Cómo no nos recuerda todo esto la magnífica escena del Monte Tabor?... “Nosotros” acaso también estemos “bien aquí”, bajo la Dictadura que nos protege y nos distingue y coloca a los nuestros en los más elevados cargos; pero ¿podemos estar satisfechos hasta el punto de no creer necesario ocuparnos de más?¹

Es queixava Arboleya que l'Església, i més concretament els catòlics socials, no havien aprofitat aquella “situació favorable” per emprendre les reformes que la doctrina social de l'Església teòricament propugnava. De fet, alguna, com el descans dominical, va haver de ser adoptada per iniciativa dels socialistes i amb l'oposició dels catòlics, malgrat el seu fonament religiós. Però a Catalunya no s'havia donat aquella situació que al canonge Arboleya li recordava les delícies de la muntanya del Tabor. Amb raó Josep M. Capdevila, director d'*El Matí*, li replicava:

Creiem que el Sr. Arboleya té un error, ja vinent dels sis anys de Directori; i és de creure que la Dictadura hagi estat mai favorable a les dretes, o si voleu, a l'ordre, a la decència, a cap aspecte del civisme, a cap mena de sindicalisme que representi una mena d'organització justa i vigorosa [...]. La Dictadura, no solament no tractà l'Església respectuosament, sinó que

podríem recordar intervencions, sovint acanallades, i violències que no són precisament gaire respectuoses [...]. El senyor Arboleya s'obstina a repetir a cada pàgina que era un temps i unes circumstàncies favorables. I a nosaltres ens sembla que, al contrari, calia que no fos un temps de pau amb el poder, sinó de lluita. Si des del primer moment no tingueren les dretes castellanes prou lucidesa per veure-ho, calia rectificar noblement i començar la lluita de seguida².

La persecució soferta pel cardenal Vidal i Barraquer va ser el cas més escandalós, per raó de la dignitat de la persona, però hi van haver molts altres casos de sacerdots, religiosos i seglars catalans empresonats, maltractats, represaliats amb la pèrdua de càrrecs, etc. En aquest clima polític dictatorial anticatalà se situa la duríssima presó de Carrasco i Formiguera.

Encara que tot el diari té el valor d'un document històric, és comprensible que no totes les pàgines ofereixin el mateix interès. Personalment, destacaria uns quants temes o passatges. Quan se l'enduen pres, la seva esposa surt a l'escala i crida: “Visca Catalunya!”, sabent que això és el que més encoratjarà en Manuel, que ho anota al diari i ho posa com un exemple a seguir per totes les dones catalanes. El relat de l'arribada a la presó de Burgos, el fred que hi passa, els maltractes que rep, són ben dramàtics. Després es guanyarà la simpatia dels escarcellers. És molt emotiva la pàgina de la notícia del naixement del seu fill Raimon. Finalment, subratllaria que no s'escarmenta: manté relacions amb una colla de catalanistes, que el visiten, o amb els quals s'escriu i comenta les notícies polítiques amb uns canvis de nom i unes al·lusions que no intenten enganyar la censura.

El diari que Carrasco va escriure durant la seva primera estada en una presó de Burgos només era conegut per citacions parcials. Ara el professor Josep M. Figueres ha tingut l'encert de publicar-lo íntegrament, precedit d'una excel·lent introducció històrica, enriquit amb algunes sòbries notes i completat amb una selecció de cartes enviades des de Burgos a la

¹ M. Arboleya, ... *Sermón perdido. Los católicos “de acción” bajo la Dictadura española* (Mundo Latino, Madrid, 1930), pp. 15-16.

² *El Matí*, 25 setembre 1930.

seva muller o a tota la família. Com diu justament el professor Figueres en la introducció, el *Diari de presó* “és un al·legat de catalanitat i una autèntica oració cristiana i cívica en pro de l'amor a la pàtria i a la família”.

Figueres ha volgut fer arribar el text de Carrasco transcrit fidelment, respectant certes construccions, castellanismes i barbarismes, però presentant-lo de manera assequible al lector usual, i per això ha normalitzat l'ortografia i la puntuació. En la transcripció, a més d'una primera versió a cura de l'historiador Sergi Falomir, han col·laborat Manuel Martí i Carrasco, nét de l'autor del diari, custodi de l'arxiu de Carrasco i Formiguera i ben avesat a la seva grafia, i també el professor Manuel Mundó i Marcet, que, més enllà de la seva especialitat paleogràfica, és expert en l'edició de documents de tota mena. Si alguna paraula no s'ha pogut desxifrar amb certesa, s'indica entre claudàtors que és il·legible, o que la transcripció és dubtosa.

De fet, però, com he dit al principi, aquest llibre dóna molt més del que promet el títol. Figueres, cercador infatigable d'arxius i hemeroteques, havia detectat notícies d'altres processos o expedients que Carrasco havia patit, a més d'aquells dos més coneguts. A la introducció (p. 12) Figueres estableix la llista de sis casos dels quals hi ha notícia: 1922, per un discurs nacionalista (causa arxivada); 1923, consell de guerra per unes caricatures a *L'Estevet* (sis mesos i un dia de presó a Burgos); 1924, per un manifest de Catalunya-nació (causa militar sobresseguda); el mateix 1924, expedient governatiu per l'edició en català de la guia del Col·legi d'Advocats (confinament fora de Catalunya; s'ho va prendre amb humor i fins va escriure una auca, que començava amb aquest genial rodolí: “No hi ha res per prendre mal com la Guia Judicial”), 1931, procés no localitzat, per una denúncia militar; 1937, consell de guerra a Burgos, amb pena de mort, executada el 9 d'abril del 1938. En confirmació d'aquesta llarga trajectòria de patriota represaliat establerta per Figueres, puc aportar que el dia de la presentació del meu llibre *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps (1931-1939)*, el maig del 1976, a la Llibreria Ona, mentre parla-

va amb alguns dels fills de Carrasco, se'ns va acostar el senyor Josep Raimundo i Bartrés (antic periodista del *Diluvio*, estudiós de Pío Baroja i Antonio Machado i autor “negre” -així ho assegurava- de les memòries i d'algun altre escrit de Miguel Maura, de qui, quan van renyir, assegurava sarcàsticament que “sería muy culto si hubiera leído todo lo que ha escrito”) i ens va dir que ell, Raimundo, poc abans de la caiguda de la monarquia, havia coincidit a la Model de Barcelona amb en Carrasco. Els fills d'aquest deien que no podia ser i que no en tenien memòria, però Raimundo hi va insistir amb paraules corteses però fermes. En llegir ara en aquest llibre (p. 16) que *La Publicitat* del 15 de gener de 1931 parlava de la vista, a l'Audiència de Barcelona, de l'apel·lació d'un aute de processament contra Carrasco i Formiguera per un article aparegut a *La Rambla*, penso que podríem tenir la confirmació d'aquell testimoni de Raimundo i Bartrés.

Després de laborioses recerques, dutes a terme amb la seva reconeguda tenacitat, Figueres ha arribat a localitzar, a l'Arxiu General Militar de Segòvia, el lligall del primer dels sis processos esmentats, el consell de guerra que se li va seguir pel seu discurs en l'acte que li van dedicar una colla d'amics en homenatge per la seva actuació decididament nacionalista com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona. Figueres explica en què va consistir aquell homenatge i què hi va dir Carrasco (entre altres coses, que la seva única Pàtria era Catalunya), i transcriu extensos fragments de l'acusació, l'acta del consell i la sentència, que va ser de sobreesment, perquè “no dijo nada de lucha, ni de verter sangre, ni de conseguir a la fuerza sus ideales”. És el que sempre propugnarà Carrasco, fins i tot davant el consell de guerra de 1937: nacionalisme abrandat, però total rebuig de la violència i fe en els procediments jurídics i democràtics.

A més d'aquest procés del 1922, fins ara només indirectament conegut, Figueres ens presenta el del 1923, per les caricatures antimilitars de *L'Estevet*, aprofitant el que Carrasco mateix ens diu en el diari de presó i també les cròniques del consell de guerra aparegudes en

diferents periòdics barcelonins, però no ha pogut localitzar el sumari. Com tampoc no ha pogut trobar les actes del de 1931, que devia motivar l'empresonament al qual es devia referir Raimundo i Bartrés.

En conjunt, doncs, aquest rosari (o més aviat via crucis) de processos, detencions i sancions marquen tota la trajectòria de la vida de Carrasco i Formiguera. Diríem que no podia acabar de manera diferent de com va acabar, sense que això tregui gens de culpa als responsables de la seva mort: a Catalunya els que el van obligar a marxar, i a Espanya els que el van afusellar.

Finalment, voldria subratllar una cosa que ja he remarcat en altres avinenteses: que Carrasco i Formiguera no és sols un lluitador i un màrtir, sinó també un pensador, un home de doctrina, i una doctrina que és més actual que mai, en aquests moments en què sembla imperar el pragmatisme, que sovint degenera en oportunisme. Una doctrina que és vàlida no sols per a ús intern, sinó que ell tenia el coratge de defensar-la davant de qui fos, i aquest coratge formava part de la seva tàctica o metodologia. ¿Com ens poden prendre seriosament i respectar-nos, si tenim por de dir el que pensem i què volem? Amb els republicans espanyols del Pacte de Sant Sebastià deia ell mateix que havia parlat “clar i català”, i que així es van poder entendre. A les Corts Constituents, en el seu famós discurs en defensa de la integritat de l'Estatut de Núria, que el poble català havia aprovat massivament, va acabar citant, en català, la lletra d'aquella sardana que la Dictadura havia prohibit: “som i serem gent catalana, tant si es vol com si no es vol”. Fins i tot en el seu escrit de defensa, que havia de ser llegit davant del consell de guerra que el va condemnar a mort, afirma que ell sempre ha defensat el dret d'autodeterminació dels Països de llengua catalana. I va morir amb el crit de “Visca Catalunya lliure”.

Quan Carrasco i Formiguera escrivia aquest Diari de presó, el 1923-1924, *Unió Democràtica de Catalunya* encara no s'havia fundat, però ja hi detectem aquells principis que més endavant el portaran a entrar en el partit i iden-

tificar-s'hi del tot. Em deia el senyor Coll i Alentorn que en Carrasco, que tenia fama d'indisciplinat i conflictiu, un cop va entrar a *Unió Democràtica de Catalunya* no els va portar mai cap problema. Tant s'hi va identificar, que va esdevenir la seva figura més emblemàtica, fins al punt que molts (fins i tot alguns historiadors) diuen, equivocadament, que era el fundador del partit.

Simultàniament amb aquesta claredat d'idees i fermesa de principis, Carrasco i Formiguera es caracteritza per un rebuig total de la violència i per la seva confiança en els procediments jurídics i democràtics: “su odio sistemático a la violencia, su enamoramiento ciego del derecho”, feia dir al defensor en el seu escrit d'autodefensa, el 1937. És un missatge especialment actual, en aquests moments de la política espanyola, quan hi ha esquinçaments de vestidura davant un cert nacionalisme que recorre a la violència, però d'altra banda s'anatematitzen globalment els nacionalismes: el basc, i més encara el català. Em deia un historiador que coneix molt bé els ambients espanyols, sobretot els militars, que els bascos, malgrat tenir una llengua i una raça tan diferenciades, són considerats “hijos descarriados”, i a nosaltres ens veuen molt més diferents, i per tant més perillosos per a la unitat espanyola. Criden: “Vascos sí, ETA no”. Quants morts caldria posar damunt la taula perquè criessin “Catalanes sí”?

Els qui condemnen la violència, tant si són polítics com, molt més encara, si són eclesíastics, per aquest fet haurien de mostrar-se molt oberts a les reivindicacions que s'expressen de manera no violenta, però encara que el terrorisme no els agradi, sembla com si fos l'únic llenguatge que escoltin. Espanya, històricament, s'ha mostrat incapaç d'una mínima flexibilitat davant les reivindicacions de les seves colònies. Catalunya, immediatament després de la conquesta de València i de Mallorca, les constitueix en reialmes plenament sobirans, en unió personal sota un mateix monarca, però en peu d'absoluta igualtat amb el Principat. Castella, en la Reconquesta, s'assimila els antics reialmes musulmans, i després sotmet els

pobles d'Amèrica. Anglaterra va saber ser flexible amb les antigues colònies i mantenir, malgrat la independència, uns estrets lligams polítics i comercials. Espanya, no. Les repúbliques sud-americanes van haver de guanyar una guerra d'independència contra Espanya per a ser anomenades filles o germanes.

Amb això no vull pas fer l'apologia del terrorisme, que hem de condemnar no sols com a èticament reprobable sinó també com a políticament equivocat. Com altres grans defensors no violents dels drets dels homes i dels pobles, com Gandhi i Martí Luther King, també Carrasco i Formiguera va morir víctima de la violència, però això no prova que el mètode d'aquests tres grans homes no fos el just, i tampoc que fos ineficaç. Tot i morir, Gandhi va alliberar l'Índia de la dominació britànica, i Martí Luther King va obrir el camí per a la igualtat de drets de la gent del seu color. Hem de creure que el sacrifici de Carrasco i Formiguera no haurà estat estèril per a la llibertat de Catalunya.

* * *

Jordi Sales titula el seu parlament:
Manuel Carrasco i Formiguera:
entre la memòria i l'esperança

Els companys historiadors ens han presentat suficientment els aspectes pels quals la figura de Manuel Carrasco i Formiguera és un moment càlid de la nostra memòria, càlid fins a l'emoció, el dolor i la "ràbia"*, això és "f. Torbament de l'ànim irritat, violentament enutjat" (DLLC). El que cal, però, és que aquests sentiments trobin en cadascú de nosaltres, des dels més grans als més joves, una terra prou adobada perquè siguin llavors d'esperança, d'una forta esperança viva en la possible plenitud nacional dels països de llengua catalana. No és gens fàcil. L'exemple de l'heroi que dona el testimoni en circumstàncies tràgiques és sublim: el seu perfil és nítid, el seu gest rotund, gens equívoc, és sempre clar i lluminós. L'heroi no envelleix, Carrasco tenia 48 anys al morir, i a nosaltres ens cal seguir el seu exemple al llarg

de les nostres vides en una quotidianitat sovint grisa i desesperançada. És un gran encert dels organitzadors de l'acte que aquest es faci al Col·legi Oficial d'Agents Comercials, ens comunica amb el Manuel Carrasco professor de Dret Mercantil a l'Escola d'Alts Estudis Comercials de la Mancomunitat i autor del llibre *les Normes del comerciant*, publicat l'any 1928. Ens apropa el personatge com fan molts i molts detalls d'aquest *Diari de Presó* que ara presentem. Ens hem de sentir empesos a prosseguir un homenatge perquè malgrat les nostres febleses ja està essent possible una fecunditat del sacrifici de Manuel Carrasco; ningú pot dubtar que la memòria de Manuel Carrasco i Formiguera està constantment envigorint UDC i també podeu tenir per cert que la Fundació Relleu l'ha volgut tenir present com un dels punts de referència del que volem per a Catalunya. Una vegada deia a un bon amic: en aquests moments de la vida catalana, cal que els morts tinguin els seus drets, del contrari els vius ens tornen massa vius.

Si ens hoensem bé l'acte d'avui és una cosa una mica *estranya*. Som aquí per a presentar una novetat, i ho és, i vull agrair públicament l'esforç de tots i totes els que l'han fet possible. Però aquesta novetat és la publicació d'uns textos que són dels anys 1923-1924. Tenen, doncs, 76 anys, que són molts anys. Sembla que el que avui fem ja hauria d'haver estat fet molt abans. Quan tenim aquesta sensació és bo d'interrogar-la per tal de trobar un nord en la nostra necessitat constant d'orientació.

És estrany, primerament i negativament, perquè podríem lamentar-nos tot pensant, com deia, que això caldria haver-ho fet molt abans. I, certament, potser sí, és clar que sí amb tota seguretat si la nit del nostre poble no hagués estat tan llarga, si el nostre horitzó de vius, potser massa vius, de vegades no ens entretingués tant. El problema no és, però, si tenim o no dret a queixar-nos, que comptat i debatut potser sí que en tindríem, el problema és, si ens és saludable. I em penso que no, o afinant més, no pas gaire. És evident que els defensors de la causa nacional no podem anar pel país com uns ploramiques o ploraners, o *ploraires*,

això és el que per no res plora o els que ploren per alguna cosa però amb massa facilitat. Però tampoc ens és saludable no plorar gens i deixar-se encomanar pels càntics dels qui lloen a totes les hores la gloriosa transició i oferir un rostre massa esportiu quan tenim una tasca a complir no sempre fàcil. Així que potser la fórmula més sàvia fóra una llàgrima de tant en tant i a la feina de cada dia amb renovats impulsos i l'horitzó ben ample i una esperança nova forjada en la memòria dels qui cal recordar per no claudicar mai o no fer-ho tant sovint.

Segonament i positivament, perquè és una prova que no ens anima un sentit de contingència, això és, som però podríem no ser, no som un fruit de temporada, no som una efervescència producte dels errors de les dictadures i que minvarem com a tal efervescència en l'actual situació democràtica. Sovint amics d'arreu d'Espanya et transmeten aquesta impressió i amistosament et col·loquen el missatge que convé anar frenant moltes coses simpàtiques del nostre discurs, però que ja cansen. Els hem de fer comprendre amb paciència, suavitat i la millor de les nostres simpaties que no podem, que des de molt endins de nosaltres mateixos frenar fóra una dimissió vergonyosa i una traïció. Venim d'una densitat de memòria molt llarga en el temps i pel que respecta a la figura de Manuel Carrasco i Formiguera som administradors d'una herència molt neta que ens empeny a persistir en un llarg trajecte i no ens deixa reposar gaire.

Diu la filosofia clàssica que la finalitat per la qual està feta una cosa és la primera en la intenció i la darrera en la realització. Editar aquest llibre en una col·lecció seguida junt amb d'altres llibres és una voluntat de dotar-nos d'eines de reflexió, establir llaços de continuïtat i contribuir a la formació de les noves promocions des de la memòria i l'esperança de plenitud nacional.

La col·lecció es diu "Eixos". Un eix, del llatí axis és la peça que passa pel mig d'un cos giratori i li serveix de sosteniment, diu el diccionari. Ens sostindrem si reordenem bé la nostra memòria... Reordenar la memòria és sempre un

primer pas per tal d'encarar el futur des de la responsabilitat. A la Col·lecció Eixos aquest i d'altres títols van en la direcció de l'acte d'avui, reordenar la memòria per tal d'enfortir l'esperança: els articles de Mn. Sanabre al Matí (12.J. Sanabre. Història i País), un inèdit de Ferran Soldevila (17. Noms propis), els articles d'H. Belloc al Matí (18. Història i sentit), la polèmica entre Soldevila i Cardó sobre la religiositat a Catalunya (22). La Renaixença catalana. Persones i institucions d'en Jordi Galí (28) i una antologia de Jaume Vicens (29. Textos Fonamentals) i d'altres.

I preparem d'altres títols per poder comunicar a un màxim de dones i d'homes que treballen en silenci, recorden i esperen que és amb l'esperança dels nostres mestres que ens podrem sostenir. Actualment preparem tres diguem-ne campanyes centrades en la figura de Ramon d'Abadal (Vic), del canonge Manyà (Tortosa), i del filòsof Jaume Serra Hunter (Manresa). Hem de decantar del segle que ara acaba aquells punts de referència que poden sostenir el nostre esforç, orientar el sentit del nostre trajecte i definir la nostra fita. Vostès què volen quan parlen de plenitud nacional? Molt senzillament el país que varen somniar i pel qual varen viure..., i la llista centrarà la nostra cultura, en el sentit més noble i universal del terme, al servei del viure bé plegats que és la finalitat, des dels antics grecs, de les pàtries.

Ens cal un gruix d'esforç i d'estudi de tot un poble, ben travat institucionalment, que envolti i pressioni el no-sucursalisme polític per tal que no degeneri en un sucursalisme de fet perquè ha tingut, té i tindrà temptacions molt i molt fortes. Ens cal molta disciplina perquè massa sovint els ambients diguem-ne culturals o universitaris destorben la feina més estricta dels polítics d'ofici amb llúides agitacions verbals poc realistes. I a l'inrevés els polítics d'ofici cultiven i promouen iniciatives més dòcils que els allunyen de la realitat més difícil. No cal amoïnar-s'hi massa, estic segur que en el futur més immediat anirem trobant maneres de fer més adequades.

...estic segur que el que jo anomeno la generació dels vuitanta que ja ha rebut el relleu farà la seva feina i sabrà transmetre aquest relleu als més joves.

...estic segur que els possibles problemes derivats de l'afirmació nacional no trencaran la convivència per més ombres babèliques que se'ns projectin.

...estic segur que els dinamismes sorgits de la prosperitat econòmica, la més clàssica, i la de les novetats tecnològiques no escandalitzaran innecessàriament ni cometran la irresponsabilitat de dividir tontament el país entre rics i pobres...

...estic segur que l'exemple de Carrasco i Formiguera amb la seva mort, el seu Estevet, la seva dedicació política i el seu magisteri en Dret Mercantil i moltes altres coses ens enfortirà d'una manera suficient.

* * *

Joan Rigol *exposa la reflexió personal
d'un polític actual davant l'actitud
d'un home com fou
Manuel Carrasco i Formiguera
fa més de mig segle*

Permetin-me que doni les gràcies a les tres intervencions que hem tingut en la presentació d'aquest llibre i faci un breu comentari de la meua lectura del *Diari de Presó* d'en Manuel Carrasco i Formiguera. I la lectura que n'he fet és que puc assumir el seu compromís polític dels anys vint en aquest moment i que per mi el valor d'aquest llibre és que no és un tractat polític sinó que és l'expressió i l'experiència i la vida íntima d'una persona que, a més a més, és polític. Jo sempre dic que hi ha una primera constatació per mi, que és que en Manuel Carrasco i Formiguera estimava Catalunya com estimava la seva família, és a dir, era un home integral, un home que feia servir una única classe de sentiments, i no canviava de marxa quan estava amb la família, respecte de quan havia de tractar amb política; aquesta unitat interior, aquest construir la personalitat d'una manera total, en la qual l'home ja val el

seu testimoni per davant de tot, és una de les coses que realment fa rumiar respecte a la situació actual. Estimar Catalunya com aquell qui estima la família, amb els mateixos sentiments, amb la mateixa sensibilitat, amb la mateixa, si m'ho permeten, sensualitat. Em sembla que aquest és un dels punts que nosaltres hauríem de veure, si la política, en la mesura en que s'ha anat professionalitzant, el que ens ha fet és no trobar necessari aquest vital lligam entre les teves aspiracions íntimes, les teves motivacions íntimes, i allò que projectes en el propi país. Aquesta seria una primera consideració.

Una segona: Jo no em sé veure amb en Carrasco i Formiguera tancat a la presó als anys 20, fent política amb un assessor d'imatge, cosa freqüent entre nosaltres. Oi que faria riure veure el Sr. Carrasco i Formiguera que necessités un assessor d'imatge? Doncs no el necessitava perquè la imatge era ell mateix, no necessitava assessor d'imatge perquè la imatge era ell mateix i anava amb la seva vida per endavant, i nosaltres, qui més qui menys, es veu que ara necessitem tots assessor d'imatge. O sigui, pel camí alguna cosa important hem perdut de la política, que la professió ens l'ha fet, diguem-ne, molt tecnificada. És més, no em sé veure amb en Manuel Carrasco i Formiguera fent política, llegint cada dia el resultat de les enquestes de l'opinió de la gent degudament tabulada. Sé veure en Manuel Carrasco i Formiguera fent política al voltant d'amics amb qui comparteix ideals. I no sé veure al Sr. Manuel Carrasco i Formiguera fent política a base de buscar un estereotip mig que agradi i que el producte sigui adequat a aquest estereotip. I en canvi, nosaltres, sovint fem política, mirant quina és la demanda més adequada del producte per poder-lo donar amb ell. Per això ell no tenia assessors d'imatge, i per això, de vegades, nosaltres necessitem una maquinària estafeta, però que la trobem tan normal que llegir el *Diari de Presó* ens pot començar a fer pensar si també la gent d'Unió Democràtica no necessitem llegir-lo molt sovint aquest *Diari de Presó*. Aquest per mi seria un segon element de reflexió.

I una tercera: És claríssim que en Carrasco i Formiguera el que pretenia era transformar la situació política, i lluitava, doncs, per bandejar fora tot aquell estament militar que hi havia al país, i que se sentia, diguem-ne, excessivament criticat en la guerra del Marroc, etc. Però hi ha una altra manera de fer política que pot semblar èpica, però que no ho és gens, que és la d'entendre-la com aquella suma, com el màxim equilibri possible d'interessos creats, no voler transformar sinó simplement administrar la realitat, de tal manera que aquesta realitat sigui el mínim conflictiva i que permeti l'assentament en el poder. Si aquesta fos la idea de política, estaríem molt lluny de Carrasco i Formiguera. Ell es posa en política per transformar la situació, no per administrar els interessos creats, i per això ell se'n va a la presó, i per això ell viu la presó d'aquesta manera, diguem-ne, tan humana, en la qual qualsevol nota que hi apunta, és en definitiva una queixa, és un dubte, de vegades sobre ell mateix. Jo he extret un paràgraf que arriba un moment que s'intenta analitzar a sí mateix i diu: "no serveixo per un càrrec públic, potser, perquè sóc sincer i estic fora de la realitat, però estar en la realitat sovint vol dir estar ple de claudicacions". Administrar només la realitat des de la ideologia vol dir claudicar, vol dir claudicar, i això en el camp social, en el camp de la catalanitat, en tots els camps. Jo estic absolutament d'acord amb el que deia en Jordi Sales, que convé una referència als nostres mestres, però sobretot que no sigui retòrica. És molt clar que nosaltres hem de fer política amb una situació molt diferent a la de Manuel Carrasco i Formiguera. Segur que nosaltres necessitem de tot un bagatge tècnic per conèixer la realitat, que és immensament molt més complex que la d'aquell temps. Segur que necessitem una política amb una dedicació professional, molt i molt intensa. Ell, encara quan estava a la presó, estava pensant il·lusionat en obrir el seu despatx professional, i estava admirant les obres; algunes de les coses no les entenia perquè són paraules que s'anaven dient entre germans per veure com anava aquell fer, diguem-ne, el seu propi despatx. Segur que nosaltres necessitem abocar-nos-hi

de ple, però també estic convençut que en aquest dedicar-nos-hi de ple, pel camí hi hem perdut algun llençol en aquesta bugada. L'hem perdut, i aleshores el que cal és saber-li trobar el punt de referència per tornar a veure si som capaços de descobrir que, per ser polític, la primera condició és que els èxits de Catalunya els visquis com uns èxits propis teus, els fracassos del nostre país no els amaguis com si fossin un èxit, sinó que són uns fracassos també teus. I que vinculis la teva sort particular a la sort del país; aquesta és, em sembla, la clau de volta amb la qual Manuel Carrasco i Formiguera vivia la política.

I crec que aquest no és un text anecdòtic, ni de bon tros, sinó que, almenys a mi, em permet arribar a la figura humana de la persona; la tenim lògicament a través de tot els seus estudis històrics, dels quals disfrutem, però en la redacció del diari hi veus la vivesa d'ell mateix com a persona. Hi veus com batega l'home, i al bategar l'home, quan el llegim gent que estem compromesos amb el mateix país que ell, amb la mateixa política que ell, amb la mateixa manera de pensar o ideologia, o digueu-li el nom que us sembli, que ell, aquí un no pot fer una lectura neutra, sinó que hem de fer una lectura una mica crítica. Una mica crítica perquè si volem realment que l'esforç de la seva vida no sigui inútil, l'únic que tenim és l'intent nostre d'intentar aprendre aquesta lliçó. Ningú ens donarà l'èxit dels objectius de la seva dedicació política, sinó que l'únic èxit és intentar veure i descobrir dintre de la seva personalitat, aquests grans objectius. Aquesta és la lectura personal que n'he fet, que em plau d'explicar-los, i que, a més a més d'explicar-la, em sembla que ens, almenys a mi, fa rumiar molt.

Moltes gràcies. ●

ELS ANYS CRUCIALS (I)

Raimon Galí

*Aquesta és la primera part de la conferència
de Raimon Galí al Curs d'Estiu del GEN
el juliol de 1999*

A partir de l'aparició del llibre de Jordi Galí, *Persona i institució*, la revista Relleu s'ha fet ressò d'un tema importantíssim i l'ha posat al bell mig de tota constatació de la història de la Catalunya recent. De com la Renaixença genera una sèrie d'institucions; de com a partir del Centre Escolar Nacionalista d'en Prat de la Riba es converteix en la Lliga Regionalista el 1901 en virtut d'unes eleccions fora de sèrie a Espanya; de com la Mancomunitat és en ella mateixa, des del seu naixement, una institució viva, que ni la mort d'en Prat no podrà desvirtuar, de com tots els homes de Catalunya fins el 1931 s'agrupen per tal de fer feina catalanista... és un fet importantíssim que potser mai no s'havia posat de relleu d'una manera tan enèrgica com des de les planes del llibre esmentat.

I ens situa de ple en els antecedents històrics i espirituals dels que jo he anomenat "els anys crucials". Parlem de per què són crucials els anys 1931-1936.

Primer: la dictadura de Primo de Rivera no havia assolit destruir l'essencial de l'obra d'en Prat de la Riba quant a la capacitat dels catalans per a institucionalitzar agermanadament, responsablement, les tasques que havien de fer per a la seva pàtria. Segon: la visió genial d'en Francesc Macià des de l'estranger és un fet nou a Catalunya. Podem i hem d'estudiar i discutir històricament les diverses oportunitats amb què s'enfronta: entre elles naturalment Prats de Molló. Insistim, es tracta d'un fet nou en la història de Catalunya, que no desentona gens ni mica amb el primer fet nou que és el que va portar en Prat de la Riba. Un i altre es bressen sobre les onades de la Renaixença. Un i altre se

senten responsables de les joventuts que han de continuar transmetent el missatge. Hem d'esmentar en Batista i Roca i el Dr. Carles Cardó entre molts altres mestres que forgen les noves generacions eixides de mans d'en Prat.

Tercer: la proclamació de la República catalana. En Macià, el 14 d'abril, deixa ben clar davant de tota Espanya que ha vingut a proclamar la República per tal que Catalunya tingui la seva capacitat d'autodeterminació. La discussió telefònica amb Madrid, la tarda del mateix dia, referma en en Macià la idea de no cedir. Constitueix el govern de la República catalana i encomana al nou capità general la sortida de dues bateries que difonen el ban de proclamació de la República catalana signat pel seu president Francesc Macià. Els canons són necessaris per rubricar un estat de dret i de fet. *Última ratio regum*.

Els dies següents poden continuar les discussions amb Madrid, que acaben amb la visita de tres ministres del govern de la República espanyola el 17 d'abril. Durant la llarga conversa, i amb motiu d'aplanar camins, el president Macià accepta canviar el nom de República catalana pel de Generalitat de Catalunya, fent ben palès que és un canvi de nom, no d'actitud. S'acorda, també, una visita del president de la República espanyola per al 27 d'abril.

Qui no hagi viscut l'emoció d'aquella jornada i el bany de multituds que envoltà les abraçades dels dos presidents, no pot saber mai el perquè i el com de la República catalana i espanyola. De l'estació de França al Palau de la Generalitat i d'aquí al Palau Nacional de Montjuic, on Pau Casals interpretava l'Himne a la Joia, les multituds electritzades no deixaven un forat buit. L'abraçada dels dos presidents davant de tot el poble és una actitud mai vista entre catalans i espanyols.

El veritable interlocutor d'en Macià aquells dies era Don Miguel Maura del qual podem fer únicament elogis. Però era entre els membres de la República provisional el que més s'entestava en defensar el Pacte de Sant Sebastià, en el qual en Macià en persona no havia participat ni directament ni indirectament. Heus ací la clau de tot el problema de la República catalana i el que s'esdevindria després. No obstant res del que deia en Miguel Maura era fora de lloc. Es tractava de dues

procedències de la proclamació de la República i la del coronel Macià s'havia avançat, establint amb aquest fet quelcom que ha passat desapercebut als ulls de tants catalans. El coronel Macià proclamava l'autodeterminació de Catalunya i tot el que es produiria després amb el seu diàleg amb el govern republicà de Madrid s'havia de supeditar a aquest fet. Les concessions futures del coronel Macià per la bona marxa de tots els pobles de la República havien de considerar-se provisionals. D'altra banda, hi ha proves documentals més que abundoses per confirmar l'acceptació de tots els pobles d'Espanya una suprema autoritat de Macià.

Hi ha un fet que ho explica tot. L'elegància i la prestància de Macià suplía als ulls de tota Espanya la figura del rei i la seva decidida proclamació de la República superava totes les maniobres dels polítics de Madrid.

El trienni següent es caracteritza per un fet: el president de la Generalitat, recolzat per la manifestació de pràcticament tots els ajuntaments de Catalunya, lliura a Madrid l'Estatut redactat a Núria en espera de la bona voluntat dels castellans. El fet s'allarga més d'un any, amb l'ensopegada del general Sanjurjo i totes les ensopegades de les arbitriarietats del govern provisional d'Azaña i el seu govern definitiu. (Crema de convents a Madrid, reformes militars, etc.) Són els primers pernys de la guerra civil espanyola, tot i que l'optimisme del poble republicà, que era la majoria, tenia la impressió d'haver desembocat en una era nova.

Aquest darrer fet, com ja hem dit, és molt important puix va dominar els tres anys de vida d'en Macià i del respecte que meresqué a totes les terres d'Espanya. Durant aquests anys els diversos conflictes socials per una CNT coaccionada per la UI no assoliren erosionar la confiança i la joia del poble català i del poble espanyol que es retrobaven en un nou nivell, presidit per en Francesc Macià.

L'Estatut de Catalunya no va ser aprovat fins el 3

d'octubre de 1932, i el 3 de desembre en Macià donava les seves raons per acceptar l'Estatut retallat sobretot pel fet que quedaven moltes coses importants a resoldre i esperar per a l'Estatut definitiu. El dia 6 del mateix mes el Parlament català s'instal·lava al Museu del Parc de la Ciutadella.

El mateix dia Lluís Companys n'era elegit president i el 14 de desembre de 1932, en Francesc Macià fou elegit definitivament pel Parlament de Catalunya pel mateix càrrec que no havia deixat d'exercir en cap moment. Malgrat que no van mancar els conflictes polítics i socials, Macià va saber encarrilar-los. La seva energia no tenia límits quan es tractava de la lleialtat dels seus homes a la Generalitat, per exemple la dimissió del conseller de

governació Josep Tarra-dellas deguda a intromissions personals molt perilloses per part d'aquest. Un altre exemple: durant la vaga de transports de l'any 1933, que tingué lloc del 25 d'abril fins el 4 de maig, hi havia grans dificultats que només podien ser superades per un home enèrgic. En Macià nomenà Claudi Ametlla i Coll governador civil de Bar-

celona, i aquest resolgué el problema. Cal tenir en compte que Claudi Ametlla no havia amagat la seva antipatia al president Macià o, si voleu, la inconveniència de la seva elecció. En Macià ho sabia i va aplicar sense cap mena de dubte interior l'adagi polític anglès "The right man in the right place".

Un cop acceptat l'estatut retallat, l'eficàcia de la nostra acció estava en salvaguardar la cultura catalana. Ja el 15 d'abril de 1931 va ser nomenada pel president una comissaria integrada per Josep Xirau, Jaume Serra Hunter, August Pi i Sunyer, Eduard Fontserè, Ramon Casamada i el rector Enric Solé i Batlle. El document diu així: "En nom de la República Catalana i d'acord amb el govern provisional de la República Espanyola us hem designat per a ésser els comissaris encarregats de la universitat catalana provisionalment i d'aplicar l'Estatut d'Autonomia."

El coronel Macià proclamava l'autodeterminació de Catalunya i tot el que es produiria després amb el seu diàleg amb el govern republicà de Madrid s'hauria de supeditar a aquest fet

L'estatut a què es refereix el document era l'aprobat pel II Congrés Universitari Català de l'any 1918-1919. El triomf de la República el ratificava automàticament. Després de diversos avatars el Consell de Cultura de la Generalitat va fer una refundició de l'estatut 18-19 que fou la base del que vindria després. A primers de juny de 1933 un decret del govern de la República va proclamar l'autonomia de la Universitat de Barcelona. El fet més important és que l'article segon formava un patronat de cinc vocals designats pel govern de la República i cinc elegits per la Generalitat, presidits per Pompeu Fabra; és a dir el Patronat estava format per professors i personalitats externes a la universitat. Es preveia que el rector fóra vocal nat. Originàriament, pertocava aquest càrrec al Dr. Jaume Serra Hunter, però la seva dimissió i substitució pel Dr. Pere Bosch Gimpera va portar a aquest al patronat.

Les grans transformacions arquitectòniques, obertura dels jardins, i acomodament de l'edifici va ser començat molt al principi. Però hi mancava el recolzament dels estudiants. Batista i Roca, que seguia en estret contacte amb aquests, va trobar, d'acord amb en Joaquim Granados, president de la FUE de Catalunya, la manera de reunir una cambra federal universitària la qual passà a anomenar-se FNEC (Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya). Després d'un nou període en el qual Granados segueix com a president, l'evolució de l'entitat estudiantil, imprescindible per a l'ordenament universitari, va passar per mans de diversos presidents fins que la força real dels estudiants, que ja operava des del 1933 dirigida sobretot per Andreu Xandri i Eduard Ferrer, fou ratificada definitivament a favor de la presidència d'aquest darrer, el 1935.

Gràcies a la FNEC, varen ésser resolts els problemes de la unitat dels universitaris, que l'any 1933 era posada en perill encara per un cèlebre article del reglament de la facultat de filosofia que els impedia federar-se en associacions no universitàries. L'article fou derogat aquell mateix any i la FNEC entrà plenament a aquell assaig d'universitat catalana. La FNEC podia dedicar-se a les activitats que li corresponien, o sigui tot allò que dóna complement i satisfacció als estudiants: la vida de la relació interna i externa, la

vida esportiva, les festes i solemnitats, els serveis d'orientació i auxili subsidiaris i, també, aquell ambient animat i pintoresc que de vegades es veia a les universitats medievals.

Tal com digué el Dr. August Pi i Sunyer la FNEC barcelonina posada en mans d'estudiants entusiastes i de bona fe va acomplir la seva comesa d'una manera admirable. I va ser el suport més generós i desinteressat del Patronat universitari, sobretot en la part més efectiva i immediata de la seva obra, o sigui en la neteja material i espiritual i d'oxigenació de l'atmosfera universitària. Els estudiants de la FNEC tingueren el goig d'oferir al president Macià aquella universitat que tots somniàvem, abans de la seva mort.

I és que la política catalana havia esgotat les darreres forces del president sense que ningú, ni ell mateix, no se n'adonés. La política menuda de casa nostra continuà com sempre havia estat: miserable, personalista, de curt abast i amb una enveja indecible envers la figura d'en Macià, que amb la seva generositat i llarguesa de mires ho resolvia tot.

L'afer del govern Santaló, probablement fou el cop mortal puix una minoria parlamentària exigia la presència del president al Parlament, per donar explicacions de la crisi. Realment no es podia caure més avall tenint en compte que en Macià era per a Catalunya i tot Espanya, l'alliberador. Encara el 28 d'octubre tenia prou força com per fer un viatge a València, que li va tributar una rebuda triomfal. Aquesta anada al País Valencià fou la darrera mostra del seu poder aglutinador dels Països Catalans i dels altres pobles de la República espanyola.

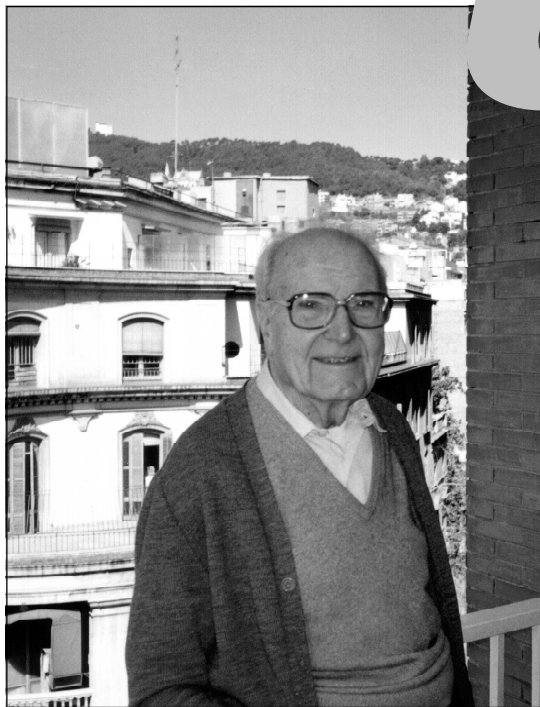
El petit poble en pes, tota la immigració proletària i els milers d'estudiants nacionalistes seguïem testimoniant positivament a en Macià com a l'heroi precisament aquells dies de tardor de 1933 en què triomfava definitivament la Universitat Autònoma catalana.

Malauradament el dia de Nadal d'aquell mateix any la mort s'enduïa el president de Catalunya. Morí com a bon cristià amb els auxilis del cardenal Vidal i Barraquer i les seves darreres paraules foren: "Pobra Catalunya." El seu darrer sospir deixava les portes obertes al desastre nacional. ●

e

ntrevista

Montserrat Boixareu

Heribert *Barrera*

Heribert Barrera i Costa va néixer a Barcelona el 1917. Durant els anys d'exili es graduà com a enginyer químic a la Universitat de Montpeller i el 1948 es doctorà en Físiques a la Sorbona.

Abans de la guerra civil havia estat membre de la FNEC i del BEN i havia format part de les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya.

El 1952 en tornar de l'exili retroba antics companys de la JERC i s'incorpora a l'organització clandestina d'ERC.

La reorganització del partit culminarà amb la seva legalització el 1977. Un cop celebrades les primeres eleccions a les Corts espanyoles Barrera surt escollit diputat. També va ser secretari general d'ERC entre 1976 i 1989 i president del Parlament del 1980 al 1984. Actualment presideix l'Associació d'antics diputats al Parlament de Catalunya.

Quina va ser la vostra relació amb la FNEC i el BEN?

Quan vaig començar a estudiar Químiques el 1934, entrar a la universitat i entrar a la FNEC era automàtic, perquè l'Autònoma havia fet obligatòria l'afiliació a les associacions de facultat que havien decidit lliurement formar la FNEC. Des del primer moment em vaig sentir identificat amb els seus dirigents i més endavant en vaig formar part.

Ben aviat el clima polític va donar lloc a la constitució del BEN. El vam formar nacionalistes i alguns estudiants d'esquerra que no eren pròpiament nacionalistes però que s'incorporaven al Bloc d'Estudiants Nacionalistes com a instrument de lluita únic. Al BEN vaig conèixer Andreu Xandri.

Què mobilitzava els estudiants d'aquella època?

Hi havia hagut el 6 d'octubre del 34 amb la supressió de l'autonomia, l'empresonament del govern de la Generalitat, la supressió del règim

autonòmic de la Universitat... Entre els estudiants d'esquerres i catalanistes hi havia un rebuig general de la situació. També, com en totes les èpoques, hi havia una munió d'indiferents.

Què va fer quan va començar la Guerra del 36?

El 19 de juliol del 36 jo era a Lloret de Mar on la meva família passava l'estiu des de feia uns quants anys. Per això vaig quedar una mica desconnectat dels meus companys d'universitat. Després d'uns mesos, però, vaig tornar a Barcelona a treballar en una fàbrica d'indústria de guerra. Al cap d'un temps vaig creure que calia incorporar-se a la guerra i el febrer del 38 ja era al Front d'Aragó.

El 1952 torneu de l'exili i us incorporeu a la reorganització clandestina d'ERC...

De fet ja hi havia una organització clandestina d'ERC funcionant des del 39. Quan jo arribo existeix, però, poca activitat que transcedeixi públicament. Al partit hi trobo antics companys de les JERC tals com Jaume Serra Gasulla, que desgraciadament va morir abans que Franco, Josep Vila i Jaume Casanovas. A Barcelona estableixo també contacte amb alguns antics companys del BEN que llavors formaven part del front nacional: Santiago Pey, Francesc Espriu, Sixte Blasco, Baltasar Toll i Manuel Vinsà, entre altres.

Cap on s'orienta ERC el 1952?

Bé, teníem un objectiu claríssim i immediat: intentar acabar amb el règim de Franco. Estàvem en això d'acord amb qualsevol força política que es mogués en la clandestinitat per enderrocar el règim. ERC formava part d'una plataforma unitària, el Comitè Ametlla, que presidia Claudi Ametlla. Ametlla fou un dels diputats d'Acció Catalana elegits el 36 i havia estat també governador civil

els primers anys de la República. En aquesta Plataforma hi havia gent d'Unió Democràtica, com Miquel Coll i Alentorn, i d'Acció Catalana, com el mateix Ametlla i Rafael Tasis. Aviat s'hi incorporarien també representants del sector pellaquista del Moviment Socialista de Catalunya.

Per què no es va poder presentar ERC amb el seu nom a les primeres eleccions de 1977?

De fet ERC va ser l'únic partit català que no va ser legalitzat fins passades les primeres eleccions a les Corts. Martín Villa no va voler fer-ho perquè el partit no va accedir a canviar la paraula "republicana"

del seu nom. Nosaltres vam estar molt dolguts que cap partit català ni espanyol, un cop legalitzat el PC, no plantejés cap problema en anar a les eleccions, sense la legalització prèvia dels partits republicans. D'aquesta manera van trencar una mena de pacte implícit que hi havia entre totes les forces polítiques segons el qual no s'acceptaria la convocatòria d'eleccions fins que

Entre els estudiants d'esquerres i catalanistes hi havia un rebuig general (de la repressió després del 6 d'octubre) de la situació. També, com en totes les èpoques, hi havia una munió d'indiferents

no haguessin estat legalitzats tots els partits. Aleshores el 77 ERC es presenta amb una mena d'argúcia política. Es negocia amb Pujol per veure si hi pot haver un pacte polític però la mort de Pallach havia afeblit els partits nacionalistes d'esquerra i Convergència Democràtica posa unes condicions polítiques per nosaltres inacceptables. ERC es troba sense manera legal de participar en les eleccions però a última hora ens fan una proposta la gent del Partit del Treball. Aquest era un partit maoista que tampoc havia estat legalitzat i que havia creat una organització fantasma de cara a les eleccions, el Bloc Català Democràtic. Sota aquest nom es presentà una qualificació formada per ERC, el Partit del Treball, l'Associació Catalana de la Dona i Estat Català. Vam establir que el pacte entre nosaltres

prenia fi a les dotze de la nit del mateix dia de les eleccions. Jo vaig encapçalar la candidatura i vaig ser l'únic que va sortir diputat.

I com van aconseguir legalitzar ERC?

Un cop passades les eleccions, al cap de dos mesos, es va plantejar a les Corts la injustícia que un partit amb un diputat no fos legal. Aleshores Suarez i Martín Villa ja estaven tranquils perquè havien aconseguit la continuïtat del règim franquista i no hi va haver problema en legalitzar ERC.

Quina ha estat la vostra relació amb ERC un cop legalitzat el partit?

Vaig ser-ne Secretari General des del 1976 fins al congrés de 1989, en el qual em va succeir Joan Hortalà, després que ERC hagués participat en el govern de la Generalitat amb Hortalà com a conseller. La línia tàctica del partit no era la meua, jo em vaig oposar a la participació en el govern però la majoria ho va decidir així. Després de les eleccions del 84 CiU va obtenir la majoria absoluta i Pujol ens va oferir d'entrar al govern. Jo vaig posar unes condicions que CiU va considerar excessives. Estàvem en una situació similar a la que hi ha ara entre CiU i el govern d'Aznar. El meu punt de vista fou doncs quedar-nos fora del govern però a ERC, per majoria, es va decidir d'acceptar que Hortalà fos conseller d'Indústria.

Com va canviar el partit amb Hortalà com a Secretari General?

Amb Hortalà de Secretari General s'incorporen al partit uns sectors nacionalistes radicals que ja havien negociat amb mi però que per ètica vaig creure que havien d'entrar després del Congrés. Entren, per exemple, Carod-Rovira, Jordi Carbonell i Josep Hugué, de Nacionalistes d'Esquerra, també, separatament Àngel Colom i els seus companys de la Crida. Això va significar un

canvi a ERC, la incorporació de gent jove amb maneres diferents de veure les coses. La convivència amb Hortalà va esdevenir difícil.

Al congrés següent, però, Colom va substituir Hortalà...

Sí, en el següent congrés ja ha quedat clar que el sector Hortalà és massa pragmàtic, massa procliu a la col·laboració incondicional amb Convergència i per això es presenten candidatures alternatives a Hortalà. Es presenten Colom i Carod-Rovira. Aquest darrer, però, va retirar la seva candidatura perquè, malgrat no ens agrada, Colom era en vots l'única alternativa possible a Hortalà.

Com valoreu l'etapa Colom?

Aquesta etapa va tenir aspectes positius: s'incorpora molta joventut al partit i es fa possible la dissolució de moviments partidaris de la violència com Terra Lliure. Però, en conjunt, va ser una etapa negativa

per al partit. S'instaura un sistema de cabdillatge, la democràcia interna es falseja encara més, la recerca de càrrecs i la professionalització en la política esdevenen decisives. Colom és indiscutiblement un nacionalista però en altres qüestions les seves idees són molt indeterminades. Va ser molt difícil, però, desplaçar-lo. Abans del congrés de Vilafranca Colom veu, però, que perdrà, decideix abandonar ERC i amb uns 70 amics constitueix el PI.

S'inicia així l'etapa Carod-Rovira.

Al congrés de Vilafranca Carod-Rovira és elegit Secretari General. Comença una etapa molt més positiva amb la qual em sento molt més identificat. És cert que amb Colom s'havien millorat els resultats electorals però això va ser a causa d'un cert cansament de gent que votava Pujol i els socialistes, a part d'altres factors. Després s'ha vist que, sense Colom, aquests resultats s'han mantingut.

els objectius permanents del partit són: assolir la plena sobirania de Catalunya i establir internament un govern basat en les llibertats democràtiques i la justícia social

Quina ha de ser la posició d'ERC a Catalunya, ara?

Hi ha dos aspectes a distingir: la tàctica immediata i l'estratègia a llarg termini per aconseguir els objectius permanents del partit: assolir la plena sobirania de Catalunya i establir internament un govern basat en les llibertats democràtiques i la justícia social. Aquests han estat els objectius d'ERC des de la fundació del partit. ERC no ha estat mai marxista sinó partidària de la lliure iniciativa però amb una intervenció del govern que garanteixi uns mínims de justícia social.

Quina ha de ser aquesta estratègia?

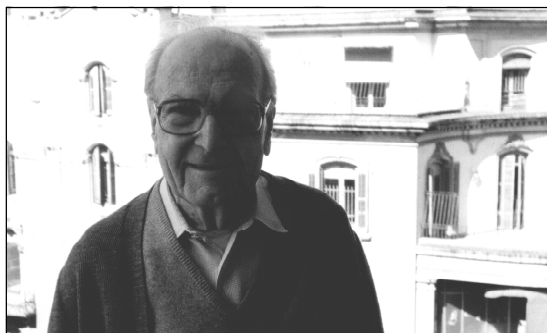
S'ha d'intentar aconseguir per a Catalunya un govern que no transigeixi sobre el dret a l'autodeterminació, cal que el futur de Catalunya el decideixin els propis catalans, no els espanyols.

Quin govern voleu a Catalunya?

Voldria que governés a Catalunya un partit que tingués en compte el principi bàsic que la sobirania ha de dependre només de la voluntat de Catalunya. Mentre això no tingui lloc no serà possible, per dir-ho en termes del president Pujol, l'encaix de Catalunya a Espanya. Nosaltres estem en contra de la Constitució. L'Art. 1.2. "La soberania nacional reside en el pueblo español, del que emanan los poderes del Estado" i l'Art. 2. "La Constitución se fundamenta en la indisoluble unidad de la Nación Española, patria común e indivisible de todos los españoles" van fer que no poguessim votar la Constitució i aquesta és la nostra diferència més gran amb altres partits nacionalistes com CiU. El PNV tampoc no la va votar.

És possible un govern així amb la població catalana actual?

Nosaltres no ignorem la situació demogràfica actual de Catalunya, que en relació al 1936 ha doblat de població com a resultat de la immigració des d'Espanya, no com a resultat d'un creixement vegetatiu. També constatem que l'autonomia dels darrers 20 anys no ha estat prou aprofitada per revitalitzar Catalunya. Nosaltres som conscients de quina és la situació actual de Catalunya i essent fidels als nostres propis principis sabem que hem de tenir una posició

pragmàtica però mai no acceptarem la Constitució i repetirem sempre que cal modificar la Constitució i l'Estatut. Això ha de ser una reivindicació constant i clara.

Quin model de país proposeu?

Amb una visió estratègica, perquè pogués existir a Catalunya el govern que voldríem, caldria que una part de la població d'origen no català acceptés un model de país proposat no només a partir de la realitat històrica i lingüística sinó també a partir de consideracions més pràctiques. Una Catalunya sobirana seria una Catalunya en la qual els seus ciutadans podrien viure millor i ser millor tractats. Plantejar les coses una mica a l'estil irlandès, reivindicació no només de llengua i cultura sinó de dret a un Estat propi. No em fa cap il·lusió això, sóc partidari de mantenir la reivindicació clàssica però cal fer venir al nostre camp persones d'altres orígens barrejant raons identitàries i raons més pragmàtiques.

I la tàctica immediata que plantejaveu juntament amb la de llarg termini?

Bé, de fet haig d'opinar sense saber com es plantegen actualment els problemes. Això ho saben els dirigents d'ERC. La meua opinió és la d'algú que no té tota la informació a la mà. Jo crec que ERC no pot avalar una col·laboració de CiU amb el PP però tampoc pot considerar que si CiU col·labora amb el PP esdevé l'enemic d'ERC. Per tant al Parlament de Catalunya ERC ha de ser conscient que estem més allunyats de l'oposició socialista que no pas de Convergència. Allunyats respecte al partit socialista per la seva pertinença al PSOE, no allunyats per qüestió de persones. ●

OFERIMENT AL P. BATLLORI EN OCASIÓ DELS SEUS NORANTA ANYS

Jordi Galí

Els dies 21 i 28 d'octubre i el 4 de novembre de 1999, a l'Auditori de la Fundació Enciclopèdia Catalana van tenir lloc tres sessions dedicades al P. Batllori, a càrrec dels Srs. Martí de Riquer, de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, el Sr. Josep M. Benítez i Riera S.I., degà de la Facultat d'Història Eclesiàstica de la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma i President de l'Associació "Catalans a Roma", i el Sr. Albert Balcells i González, historiador, president de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Les sessions varen ser organitzades per la Fundació Relleu amb la cooperació de la Fundació Enciclopèdia Catalana i la Província de la Companyia de Jesús. Cal destacar el paper decisiu que en l'organització tingueren els senyors Joaquim Maluquer i Eduard Barnadas, patrons a l'ensem de la Fundació Enciclopèdia Catalana i de la Fundació Relleu i president d'aquesta el senyor Barnadas.

El senyor Martí de Riquer va glossar el tema: "El pare Batllori i les lletres medievals catalanes". Amb la seva fluïdesa, humor i agudeses habituals va desgranar una sèrie de punts, entre els molts que ha estudiat el pare Batllori, amb especial incidència sobre aspectes concrets de la vida i obra de Ramon Llull i d'Arnau de Vilanova. Va plantejar una sèrie d'interrogants i preguntes que varen

incitar els comentaris, apreciacions i matisacions del pare Batllori, en un diàleg que àdhuc per als llecs en la matèria i que no posseïm més que una visió sumària de l'època i dels personatges, va resultar extraordinàriament amè, instructiu i aclaridor.

El pare Benítez ens va parlar del segle XVIII i de la Il·lustració. Va repassar breument l'aportació decisiva del pare Batllori en aquest camp i va presentar alguns dels darrers volums de l'Obra Completa. Anant a fons en el tema, en la conversa subsegüent amb el pare Batllori es va plantejar, d'una manera ben seriosa i positiva, la realitat d'una Il·lustració cristiana, de la mateixa manera que hi va haver un Renaixement cristià.

Un llec com el que escriu aquestes paraules només pensa una mica en la possibilitat de trobar, en l'obra torrencialment aclaparadora del pare Batllori, algunes d'aquelles poques pàgines de síntesi definitiva que hom troba en l'obra de Vicens i fins en la de l'Abadal. Seria bo de posseir alguna cosa com la "Notícia" o la "Aproximación" amb les "conclusions" de moltes de les investigacions que ha realitzat i que existeixen, ben segur, en diversos moments de les seves publicacions.

La tercera sessió, "L'Església i la política contemporània. El cardenal Vidal i Barraquer", va ser magistralment duta a terme pel doctor Balcells. El mateix pare Batllori havia dit més o menys, i no creiem que en repetir-ho trenquem cap confidencialitat: "hi ha tres persones que poden desenvolupar bé el tema: dues d'elles són monjos de Montserrat (Massot, que era present a la sessió i Hilari Raguer). Prefereixo que sigui el tercer, el doctor Balcells, perquè és un laic".

En un notable esforç de síntesi que malgrat tot li va prendre més d'una hora, la figura, els avatars de la vida, i el pensament del cardenal varen quedar ben clars, així com la seva categoria humana i cristiana, el seu patriotisme profund, més enllà de polítiques i partits i la seva opció definitiva per la llibertat de consciència. Indirectament, i per

les nombroses al·lusions laterals, el panorama de l'Església espanyola i de l'Església catalana, tan ple de clar-obscurs a vegades ben dolorosos, se'ns va il·luminar d'una manera molt objectiva i amb un equilibri que es fa difícil de trobar en moltes ocasions, aquell equilibri que només aconseguixen les persones que han treballat un tema a fons i amb la major honestedat intel·lectual.

Les sessions varen despertar un interès remarcable i l'auditori va estar ben atapeït en els tres actes. Hi ha ocasions, i aquesta potser n'és una, que cal felicitar no solament els ponents i la persona a qui es ret homenatge, sinó també el públic, sensible i culte en el més pregon sentit d'aquestes paraules, que assisteix i es deixa arrossegar per les persones i pels temes desenvolupats. ●

BENVOLGUT MOSSÈN

Joan Capdevila i Esteve
Secretari General del GEN

La Montse Boixareu em diu que em toca fer un paper per al Relleu parlant de l'acte del vostre 80è aniversari del proppassat 12 de febrer.

Posant-me a escriure, m'he aturat aquí. Perquè em sembla que tot ja es va dir a les postres del dinar. Escric doncs, només per tal d'aixecar acta de tot plegat, i em sembla que somriureu quan llegiu aquestes ratlles...

Tot plegat, Mossèn, va anar molt bé. Volíeu dir una missa i dinar amb els amics, i això és el que vam fer.

Les preparacions també varen ésser força divertides: primer, feina a convèncer-vos de què s'havia de fer, i anar-vos desplaçant el centre de gravetat

de l'esdeveniment. Després, anar fent llista de personal a convocar (admetreu que era per riure la quantitat de trucades: "apunta, Capi, que me n'havia deixat un!"); després, anar canviant de lloc, a mesura que constàvem com de nombrosa seria la concurrència i les diverses i múltiples (i aparentment contradictòries) simpaties que la celebració despertava. Fins a cinc-cents.

Heu de saber, però, que qui subscriu, no té cap mèrit; res no hagués anat tan bé si la colla que ja coneixeu (les Montses, l'Amadeu, els Barnadas, l'Ignasi, en Sagarra, en Pedret, lo Quico)...

Tot plegat, direu, per un dinar. Doncs sí. Però es que, ultra l'extensa família de què gaudiu, i la llista dels subscriptors del Relleu, resulta que aquest País és ple d'amics vostres, i us n'estalvio la llista, perquè ja us la sabeu.

Som molts els que us hem d'agrair que ens hàgiu acompanyat moltes estones (de les bones i de les aspres), que ens hàgiu administrat els Sagraments (diria que tots, fora de la Confirmació) o a nosaltres o als nostres, i que sempre, sempre hàgiu fet honor a l'amistat i ens heu tingut presents.

Per molts anys, Mossèn. ●

JOSEP MARIA AMETLLA

Raimon Galí

“Jo sento com el futur està dins de Catalunya i que no en puc viure sempre lluny. D’haver vingut a Mèxic, no me’n peneleixo, fet i fet; almenys he obert els ulls davant de certes coses, idees i homes amb els quals havia arribat a combregar i havia admirat, i que ara rebutjo profundament.” Aquestes són les ratlles finals de l’article “Combregar amb rodes de mol”, un dels millors dels *Quaderns de l’Exili* (núm. 18, gener del 1946). En realitat, en Josep M. Ametlla era el benjamí de la colla, per això sorprèn tant aquest article seu: perquè entre nosaltres va desvetllar-se del malson d’una Catalunya que no entenia. El seu pare, Claudi Ametlla i Coll, periodista preclar, polític i fundador de l’agència Fabra, era també un home pluridimensional. Casat amb una pubilla aristòcrata de l’Empordà, tenia un tou de relacions i vivències que li permetien conèixer molt bé Catalunya. Però els fets de l’avantguerra i de la guerra probablement no li permeteren regir prou bé la vida del seu fill, que es trobà immers en aquesta l’any 38, quan tenia a mig fer la carrera de dret. És per això que en Josep M. s’incorporà molt tard a l’exèrcit (1938), i anà a raure a la primera bateria antiaèria de 6,75, que tenia un òrgan sanitari propi del qual es féu càrrec. Aquest fet li va permetre de conèixer gairebé tot Catalunya en plena flamarada de la guerra. Va veure l’heroisme i la preparació professional dels nostres militars de l’Escola de Guerra i, a la vegada, totes les misèries dels polítics panxacontents que l’havien desencadenat i en vivien. L’experiència per a ell fou molt dura, de tal manera que la va descriure en un altre excel·lent article que es fa indispensable per als historiadors: “La cara i la creu”, on mostra les dues facetes irreconciliables del camp republicà. Per aquest sol fet, era un element indispensable dels *Quaderns*. Ho era també per la seva ironia amable que sabia posar el punt just a tots els excessius entusiasmes d’en Joan

Sales, d’en Ferran de Pol i meus. I és per això que en algun moment havia escrit algun dels articles més lúcids de cara a la nostra guerra. Escrivia a gairebé tots els números de *Quaderns*, però tocava més aviat temes d’art i d’història, que tenien un gran gruix. Nuàrem una amistat inquebrantable. Quan el 1947 decidírem retornar a la pàtria, ell fou el primer en fer-ho, via París, a Perpinyà, on hi havia la família del pare. Un cop retornats tots nosaltres (1948) reprenguérem aviat el contacte. No pas per editar un nous *Quaderns* clandestins, sinó per portar el missatge que havíem donat a Mèxic, cadascú pel seu camí. El nostre retorn semblava aquell conte dels germans que es troben en la cruïlla d’un camí, lligats sols per la promesa del bagatge espiritual que duïen. A partir d’aquell moment, cadascú prenia la seva pròpia via dispost a sembrar la llavor dels *Quaderns* en el seu propi medi. En Josep M. prengué contacte immediat amb el grup de les galeries Sira i va establir una forta relació amb el pintor Joaquim Sunyer. És allí on aprèn definitivament l’ofici i ens deixa una cinquantena de quadres de gran qualitat, exposats al Museu de l’Empordà l’any 1997. Mentrestant, havia acabat la carrera de dret i s’instal·lava a Figueres, al gabinet del seu pare, on va obrir-se pas fins a esdevenir professionalment el número u de la ciutat. Devia ser per aquests temps que vàrem comunicar-nos les nostres peripècies. En Josep M. va respondre amb un “Cavalleresca i marítima”, títol d’un dels grans articles editorials de Joan Sales als *Quaderns*. Evidentment, s’havia fet càrrec d’un bell casal, situat junt a la torre de l’església de Castelló d’Empúries, a través del qual regia moltes hectàrees. Durant uns quants anys, va encarrilar també els seus tres fills i la situació d’en Josep M. semblava la millor de tots nosaltres; però aviat vingueren forts contratemps, el més greu de tots la mort de la seva filla Montserrat. Esdevingut el primer alcalde democràtic de Figueres, féu una tasca lloable amb tots els seus conciutadans.

En aquests darrers anys, caigué greument malalt i vam tenir un estret contacte, sobretot epistolar. Li restava però l’admirada muller, l’Estrella. Va morir els primers dies de novembre del 1999. Tardor sempre nefasta per als components dels *Quaderns* (Joan Sales mor al novembre del 1983 i Ferran de Pol a l’octubre del 1995). ●

L'AMIC JOAQUIM ONYÓS. EL BARÓ DE SENALLER I DE GRAMANET

Llorenç Prats Sagarra

Poques vegades el qui subscriu aquest article s'ha dirigit a un noble. Però en una ocasió al fer-ho va descobrir una gran persona: Joaquim Onyós de Plandolit i de Serrabou. Jurista de professió, lletraferit i entusiasta de la cultura catalana, ardent devot de la fe catòlica, senzill com ell sol, natural de Vic... és En Joaquim Onyós que va morir el passat 23 de gener. La seva vida, com la de ningú, és digna d'ésser resumida en poques paraules. Va lluitar per moltes coses importants, endut pel desig de justícia i d'igualtat. Des de les institucions d'Osona va maldar pel creixement moral i educatiu dels joves. No va defallir en la perseverància per recrear constantment la cultura catalana, bressol de la nostra identitat nacional. Vivia amatent a les constants vicissituds del món d'avui, i malgrat l'edat, fins al darrer moment, als 69 anys d'edat, va saber respirar l'aire inquiet de la joventut i l'anhel de canvi que la caracteritza. Però, no vull informar d'una necrològica, en una persona que va creure tant en la vida, ja que no seria just. El Baró de Senaller i de Serrabou va haver d'estirar molt en els seus avantpassats per recuperar els títols, honorífics i simbòlics que porten imprès uns determinats cognoms. A través d'aquest procés va conèixer, el que ell deia "els altres nobles". I en ells va descobrir-hi com de gasiva és aquesta gent amb tant honorosos noms. La pàtria catalana va veure suplantats i extirpats molts dels seus noms nobiliaris a resultes de la desfeta militar del XVIII. La noblesa castellana, sense el més mínim pudor, gaudeix de semblants llinatges, sovint sense ni tant sols conèixer els súbdits que els van fer néixer i créixer. Pel Baró de Senaller i de Serrabou no va ésser un exercici lúdic, baixar a les misèries d'unes gents desconegudes i

desfasades, sinó un esforç per mirar de fer present la veu romàntica d'un catalanisme que no pot prescindir de les estirps que van fer prosperar la terra catalana en els gloriosos anys de l'edat mitjana. Temps en què les baronies i els comtats solcaven cada racó de les valls i muntanyes del paisatge de llengua catalana, els Països Catalans. Per tant, es pot dir que l'ideal patriòtic supera el pas del temps. Com el tenien els nobles catalans per l'efervescència del romànic, el tindrien després calladament en l'exuberància del modernisme. La noblesa va desaparèixer amb l'erradicació de l'Antic Règim, segons el qual els governs eren monarquies absolutes. Les revolucions liberals i el desencadenament dels processos industrials van descavalcar tota aquesta mena de gent, rural i agrària. Però, Catalunya, també ha estat molt agrària i rural, i malgrat la florent burgesia tèxtil del Llobregat, no hi podia girar l'esquena. I va fer-ho.

En Joaquim Onyós, i no me n'estic d'elevat la seva denúncia a la categoria pública, sempre va trobar poc acolliment als ideals catalanistes en els darrers reductes de la noblesa catalana, obcecada en fer seguidisme, a qualsevol preu, a la Casa Reial, i a rendir lleialtats ridícules als Borbons. Si no va fer-hi més estrall va ésser per respecte, en tant que jurista, coneixedor de les seves obligacions. Però, més d'una vegada s'havia fet ressò quasi públic del grau d'humiliació suprem en què està sotmesa aquest reduït i escàs nombre de persones que ostenten en els seus cognoms tant rellevants llinatges de la història nacional catalana. Alguna vegada havia manifestat l'ideal de la "noblesa republicana". El respecte al passat i a la història pròpia sense fugir dels requeriments del futur. La noblesa ja no té res a dir políticament com tampoc té res a dir la monarquia. Si ni els reis ni els comtes poden governar per la Gràcia de Déu, és que ja no té cap mena de sentit mantenir aquest vincle vitalici i hereditari pel govern de les nacions, si no és estrictament el relleu històric i moral que poden donar. Al nostre país, més que enlloc, s'ha lluitat pels ideals republicans per aconseguir el govern del poble d'entre gent del poble. Però sense el desprendiment de nobles arrelats al país i a les tradicions de la cultura popular com Joaquim Onyós és molt difícil. Per això el meu modest homenatge a un noble de veritat: "in memoriam". Al cel sia (ACS). ●

REFLEXIÓ POSTELECTORAL

Jordi Galí i Herrera

Dos fets em semblen fonamentals.

1. El triomf dels nacionalismes, i, pel seu pes demogràfic, la importància del triomf del nacionalisme espanyol.

2. L'enfonsada de la mitologia de l'esquerra.

Una altra constatació seria que la gent, en contra del que pensen els partits polítics, no és, almenys estadísticament parlant, imbècil. Unes eleccions com les passades volen dir alguna cosa de veritat, més enllà, per sobre i potser contra, almenys parcialment, de les veritats que els grups de poder pretenen imposar-nos com a realitat.

Que el sistema de partits és un desastre i que potser ho és d'una manera especial a l'estat espanyol, em penso que queda fora de tot dubte. Però la realitat és tossuda, i els partits, si fossin una mica intel·ligents, l'haurien d'examinar i intentar deixar de viure en el seu món.

Després del grotesc "hem tornat a guanyar" del partit majoritari, hauria de pensar-s'ho tot molt bé. I si li fos possible, fer dejuni de la paraula progrés durant un parell d'anys.

A veure si els del segon partit aprenen d'una vegada que els nostres problemes s'han de resoldre aquí i no a Madrid. És una excel·lent ocasió per a intentar-ho.

Com sabran administrar l'innegable nacionalisme espanyol els del tercer partit?

Quan miraran la realitat de cara i s'assabentaran de "qui hi ha" a Catalunya, els del quart partit?

Els nostres problemes són nostres i hem de mirar de resoldre'ls a casa. I sobretot, rentar-nos la roba bruta a casa.

Però a nivell d'estat espanyol som en un moment excepcionalment dolç: una majoria absoluta permet fer política, no politiqueria de partit i d'estira-i-arronsa.

Per tant, ara es podria:

1. Enfocar seriosament el problema de la llei

bàsica. El nacionalisme demogràficament hegemònic no pot oblidar que els altres nacionalismes també han guanyat.

2. Enfocar seriosament els tres grans problemes que ningú no s'ha atrevit mai a enfocar en vint-i-cinc anys:

a) El xantatge permanent i irresponsable dels grups de pressió de la comunicació sobre el poder públic: llei de premsa.

b) El xantatge permanent dels petits grups que poden paràlitzar el país per tal com ocupen punts neuràlgics de la seva vida: llei de vaga.

c) Crear un sistema electoral més adequat. L'actual podia servir l'any 1978 per sortir del pas, però avui és obsolet i només afavoreix la politiqueria del sistema de partits.

En resum, una majoria absoluta permet afrontar seriosament, en l'estat espanyol l'únic problema permanent i essencial del poder públic: la seva supeditació "de facto" a poders no públics. Per això l'únic que cal és no fer politiqueria sinó política, és a dir, escoltar i comptar amb tothom.

Una darrera observació. Cada generació té les seves responsabilitats. La dels homes de la transició, la de marxar d'una punyetera vegada. Però la dels joves és la de no deixar-se enganyar i no creure que perquè desobeeixen les lleis del país són uns herois en possessió de veritats eternes. És que si el PP i el PSOE s'haguessin posat d'acord i haguessin amordaçat els mitjans de comunicació, coses que no tenen cap dificultat "tècnica", hi hauria hagut "consulta" sobre el deute extern "precisament" un dia d'eleccions generals? Evidentment, no.

Que la gent jove estigui fins a (paraules a gust del lector) del sistema de partits és lògic, i a més, sà. Però que precisament gràcies a les politiqueries dels partits es deixin caure en la trampa d'una "desobediència cívica", una "crítica social", o una "alternativa ciutadana", és d'una irresponsabilitat total: la irresponsabilitat en què els ha educat i que permet la perpetuació del sistema de partits.

El 12 de març només hi havia dues actituds "ciutadanes": anar a votar, o ETA. La resta forma part del "conflicte fictici a benefici del públic" que constantment estan escenificant els partits. ●

UNA LLICÓ MAGISTRAL

Núria Cuevas Martínez

Els dies 15 de novembre i 1 de desembre de 1999 es va realitzar, organitzada per l'Associació Cultural Mestre de Taüll, en dues sessions, una conferència sobre Miró a la Fundació Relleu.

Però no era una conferència qualsevol, sinó que la feia en Francesc Vicens, historiador de l'art, exdirector de la fundació Miró i pedagog excepcional.

Sota el títol *Joan Miró: la creació d'un llenguatge* Vicens tenia com a finalitat explicar les diverses etapes formatives del llenguatge mironià, fins a la dècada dels anys quaranta, quan es considera que Miró ja havia assolit una certa maduresa creativa.

Vicens va començar sorprenent als assistents amb unes lliçons de cal·ligrafia japonesa, l'objectiu de les quals era establir les bases semiol·lògiques com a fonament del llenguatge de Miró, on cada símbol es pot associar amb una idea.

A partir d'aquí, va començar el recorregut cronològic per la vida de l'artista, i, per tal d'establir un esquema, es van distingir diferents etapes de configuració dels processos creatius de Miró.

La primera etapa comprèn la formació acadèmica a Llotja i a l'Escola Art de Francesc Galí, que acollia les idees més innovadores en art contemporani. Fou també el moment de presa de contacte de Miró amb altres artistes catalans i europeus refugiats a Catalunya durant la I Guerra Mundial, així com de les primeres estades a Mont-roig i el fort arrelament al camp de Tarragona, que es van perllongar al llarg de tota la seva vida

i obra. Un dels fets més importants d'aquests primers anys va ser el trasllat a París el 1920. Allà va entrar en contacte amb la vida cultural parisina i els artistes avantguardistes més importants de l'època (A. Masson, T. Tzara, Max Jacob,...).

Aquesta primera etapa ha rebut el nom de detallista, ja que les obres mostren una realitat de forta influència cubista i fauvista, però mantenint sempre la realitat com a referent, i representant-la, molts casos, amb un alt grau de fidelitat.

Les obres més significatives d'aquesta primera època serien: La Masia (1921-22) vista com un detall inventari de la vida rural i alhora un homenatge al camp tarragoní. Així com Terra llaurada (1923-24), que tot i que obre una via més abstracte representa els mateixos elements que a La Masia però amb un llenguatge de signes que fan més difícil la interpretació i un esquematisme més acusat. Quelcom similar passa amb Paisatge català (El Caçador) (1923-24) on veiem que cada cop és més difícil desxifrar el significat de cada forma. El Carnaval de l'arlequí (1925) és l'exposició d'aquest primigeni univers simbòlic, ple d'onirisme, fruit, en aquest cas, de les al·lucinacions que li produïa la fam que passava en aquella època a París. Al final d'aquesta primera etapa, cap a mitjan dels anys vint, trobem molts elements que posteriorment seran recurrents a l'obra de Miró: els ocells, insectes, formes biomòrfiques, l'escala, elements filamentosos, ...

Una segona etapa de formació es podria situar a partir del 1928, quan Miró va marxar als Països Baixos i al seu retorn va realitzar els anomenats "Retrats holandesos". Es tracta de diverses reinterpretacions d'obres d'artistes holandesos del segle XVII que havia vist durant el seu viatge. És interessant observar com, a partir d'un tema clàssic, en aquest cas els retrats i les escenes galants, Miró va reelaborar una nova concepció de l'obra, partint sempre de la realitat, i creant-ne una de nova amb formes pròpies del seu llenguatge. D'aquesta

mateixa cronologia conservem alguns col·lages amb retalls de catàlegs de ferreteria, d'on Miró aprofitava aquells elements que li suscitaven formes biomòrfiques, o aquells que més s'ajustaven a la seva particular concepció formal.

Poc abans de la Guerra Civil Espanyola, Miró va començar a sentir un malestar, una angoixa que el va portar a la realització d'unes obres molt diferents a les anteriors; són les anomenades "pintures salvatges", que es caracteritzen per l'ús de nous materials i els colors brillants, però sobretot, pel tractament violent de les formes, la tortura dels cossos, bàsicament femenins. En aquest sentit trobem obres com:

Home i dona davant una pila d'excrements (1935) plena de dramatisme i amb uns personatges grotescos i gesticulants. És l'apoteosi del terror, que apareix com a prefiguració de la catàstrofe bèl·lica. Dins aquest ambient de malestar situem també la Natura morta del sabatot (1937) una obra realista, d'un moment de descans creatiu de l'artista, on pretén captar "la realitat profunda i apassionant", a partir d'uns colors incendiàris i uns objectes que ens remetent al dramatisme de la guerra.

El 1939 Miró va viatjar fins a Normandia, desesperat tant per la seva situació d'exiliat, com per l'extensió del feixisme per Europa. Comença aquí la darrera etapa formativa de Miró que troba la seva expressió plàstica en les Constel·lacions. Obres en les quals Miró va descobrir la capacitat poètica dels símbols en la seva polisèmia: els seus símbols van deixar de relacionar-se amb una idea concreta, per poder adoptar molts significats. Les Constel·lacions, doncs, varen ser

concebudes com a poemes sobre les coses importants per Miró: la dona, la lluna, els arbres, els ocells, la nit, ...

D'aquesta manera fou com Francesc Vicens va donar per finalitzada la conferència sobre Miró. Aquells que vàrem tenir l'oportunitat d'assistir-hi vam abandonar la sala amb l'honor d'haver pogut compartir una estona amb un veritable mestre. I és que, de fet, la conferència, no només va permetre que el públic entrés en contacte amb l'univers de les formes mironianes, sinó que, a més a més, tingués l'oportunitat d'admirar l'experiència i l'erudició d'una vida entregada a la Història de l'Art. Vam assistir, sens dubte, a una lliçó magistral.

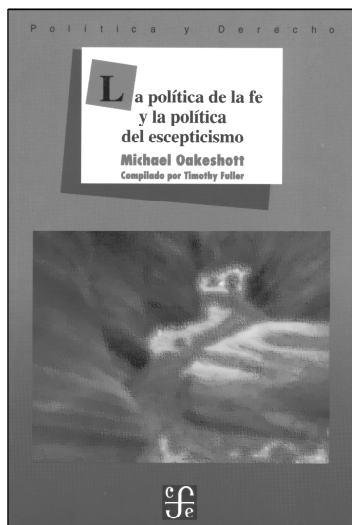
La darrera etapa formativa de Miró (a partir de 1939) troba la seva expressió plàstica en les Constel·lacions. Obres en les quals Miró va descobrir la capacitat poètica dels símbols en la seva polisèmia

"...Exactament. Per a mi, un bri d'herba té més importància que un gran arbre, una petita pedra molt més que una muntanya, una libèl·lula és tan important com una àliga. En la civilització occidental és necessari el volum. La gran muntanya és la que té tots els privilegis. Però en els frescos romànics es troben petits animals que tenen gran importància. He observat amb freqüència aquests frescos perquè anava tots els diumenges al matí, quan era nen, al Museu d'Art Romànic de Montjuïc."

Joan Miró. Del llibre "Conversaciones con Miró" de George Raillard.

Notícia de **llibres**

La política de la fe y la política del escepticismo

Michael Oakeshott

Fondo de Cultura Económica
Mèxic, 1998

Timothy Fuller, compilador d'aquest llibre que recull diferents escrits del pensador anglès Michael Oakeshott (mort el 1990), ens introdueix en el que constitueix el punt de partida de les reflexions de l'autor sobre el govern. Oakeshott deixa de banda l'interrogant "qui governarà i amb quina autoritat?", per ocupar-se d'analitzar com hem contestat un altre interrogant: "què farà el govern?". Doncs bé, a Europa s'han donat dues grans tendències oposades sobre

l'objectiu i el propòsit del Govern: la política de la fe i la política de l'escepticisme. I això malgrat que el vocabulari polític sigui comú i, per tant, ambivalent (la paraula "democràcia", per exemple, pot aludir tant a la legitimitat per concentrar i ampliar el poder com a les possibilitats de controlar el govern).

En la política de la fe s'entén que l'activitat del govern és al servei de la perfecció de la humanitat i que la perfecció humana s'ha d'assolir mitjançant l'esforç humà, confiant en el poder de l'home i no en la divina providència. La política de la fe concep l'acte de governar com una activitat il·limitada i per això el govern és omnícompetent (que no s'ha de confondre amb "absolutista"), entenent aquesta "omnícompetència" (o "minuciositat") referida no a l'autorització del govern, sinó a l'activitat i els objectius de la governació. En realitat, no és sinó una manera de dir que l'objecte del govern és la "salvació" o la "perfecció". En la política de la fe, la funció governamental consisteix doncs en dirigir i integrar totes les activitats dels ciutadans, dirigint minuciosament totes les activitats de l'individu amb

l'objectiu de la perfecció, on "perfecció" no s'entén com un tipus del caràcter humà, sinó com una condició de les circumstàncies humanes.

La política de l'escepticisme (que no s'ha de confondre amb l'anarquia o l'individualisme inflexiu que sovint se li associa) entén la governació com una activitat específica i, en particular, com quelcom separat de la recerca de la perfecció humana. No es considera la perfecció com una condició mundana de les circumstàncies dels homes o bé es reconeix que la seva recerca és pròpia de la humanitat, però es pensa que alguna autoritat diferent del govern n'està al seu càrrec. Amb certes reserves, podria dir-se que aquesta ha estat la manera de política escèptica característica de l'Europa medieval. A l'autor li sembla trobar les arrels de la política escèptica en la desconfiança prudent (enfrent de l'aspiració a la perfecció en una sola direcció) abans que en algun dubte més radical.

L'existència o no en l'activitat governamental d'un propòsit general (la recerca del bé comú) és doncs el tret que diferencia ambdós tipus de polítiques (naturalment, com a concepcions ideals). En la polí-

tica de l'escepticisme, l'activitat governamental subsisteix no pas perquè sigui bona, sinó per ser necessària, i la seva missió no és altra que la disminució de la gravetat dels conflictes humans reduint les possibilitats que es presentin. Mantenir l'ordre és el primer objectiu del govern; en segon lloc, es buscarà la manera de progressar i quan convingui, la manera de millorar el sistema de drets i obligacions i el sistema concomitant de mitjans de reparació, que en conjunt integren l'ordre superficial. Aquesta activitat de "millora" s'ha de distingir del que en la política de la fe s'entén com el propòsit global de govern.

Oakeshott exemplifica la seva tesi en la Guerra civil anglesa, que generà bàndols que seguien una versió religiosa de la política de la fe i que entenien la governació com l'acte d'imposar una pauta general a les activitats de la comunitat, un estat de coses que s'identificava com la "salvació", alguns d'ells considerant la victòria de l'exèrcit parlamentari com el mitjà providencial per a la instauració d'allò "just" i el "govern dels sants". La versió religiosa de la política de la fe només resul-

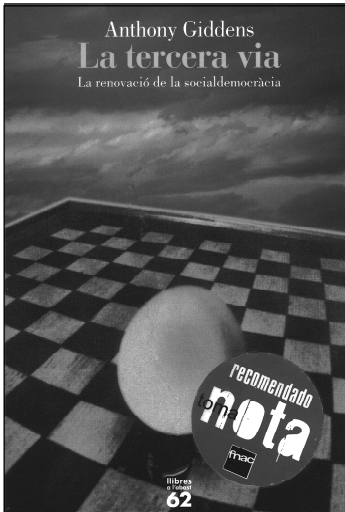
ta comprensible en un món modificat pel protestantisme, perquè si alguna cosa hi havia d'estrany a les formes de pensament medieval era la noció de govern (laic o eclesiàstic) imposant als individus la única pauta d'activitats que es considerés correcta. Els ensenyaments medievals sabien com havien de comportar-se els homes en cada circumstància, però no hi havia un sol model de conducta correcta que el govern hagués d'exigir i les aberracions del model acceptat eren castigades, àdhuc per l'Església, no com errors detestables sinó com una dissidència perillosa per l'ordre.

Allò característic del govern medieval no era només el seu poder relativament petit, sinó també una noció adaptable de la governació. El raonament i la conclusions d'Oakeshott són aquí molt suggerents i reveladores: les grans institucions que el món medieval va llegar al món modern eren bàsicament tribunals de justícia de diferents classes i la noció de govern que implicaven era el d'una activitat judicial. La conseqüència és clara: un tribunal de justícia no és el tipus d'institució apropiada per a prendre la iniciativa d'organitzar la perfecció de la

humanitat. Una concepció del govern que gira entorn a la provisió judicial de remeis i solucions per als danys patits deixa entreveure un estil escèptic de la política.

L'autor exposa les debilitats i atuzucacs d'ambdues posicions polítiques en la seva versió absoluta, titllant-les d'auto-destructives i defensant com a millor opció davant la complexitat el punt intermig entre la fe i l'escepticisme, de manera que s'eviti la incontinença i "totalisme" d'una i el quietisme polític i l'excessiva moderació de l'altra, posicionament que concreta en la figura de l'"estibador", personatge conscient de la complexitat de la política moderna, que se serveix del seu pes per a mantenir el vaixell amb la quilla anivellada i que, malgrat tenir major afinitat amb l'escepticisme que amb la fe, té avantatge sobre l'escèptic per saber reconèixer els canvis i les emergències.

Maria Àngels Orriols i Sallés

La tercera via. La renovació de la socialdemocràcia

Anthony Giddens

**Llibres a l'abast. Edicions 62
Barcelona 1999**

Anthony Giddens és director de la London School of Economics and Political Science. Les seves obres, com *Beyond Left and Right* han influït en els debats de la socialdemocràcia en molts països d'arreu del món. Al Regne Unit, se l'ha considerat com el principal conseller ideològic de Tony Blair i ha tingut una gran influència en l'evolució del Nou Laborisme.

Una lectura atenta d'aquesta obra: *La tercera via*, ens mostra la penetració i l'actualitat dels plantejaments de Giddens. En un món on els punts de vista de

l'antiga esquerra han quedat obsolets, al costat d'una nova dreta sense voluntat de conduir el canvi polític des dels seus plantejaments inadequats i contradictoris, la proposta de la tercera via ha de tornar a encendre la flama de l'idealisme polític.

El llibre s'estructura de forma sistemàtica en cinc blocs. Partint de la constatació de la mort del socialisme, tema del primer capítol, s'aborden cinc qüestions clau en el segon: la globalització, l'individualisme, la noció de dreta i esquerra, els mecanismes d'actuació política, l'actualitat dels problemes ecològics, per arribar així a definir la política de la tercera via. Els tercers i quart capítol tracten de l'Estat i la seva relació amb la societat civil i el que anomena la inversió social: la necessitat d'una economia mixta que vetlli per la igualtat i la justícia social en l'estat del benestar actual. El darrer capítol apunta així el nou marc d'una era global. Giddens defensa el concepte de nació i democràcia cosmopolites en el marc del pluralisme cultural. Tracta també els problemes de la governació global en el marc de la Unió Europea. El seu enfoc no és tant sols polític i social sinó també econòmic: el darrer punt tracta així els problemes del fonamentalisme de mercat a escala mundial.

Si bé el punt de referència de l'obra és la Gran Bretanya, la proposta de la seva conceptualització supera aquest àmbit geogràfic. El llibre no es limita tan sols a definir un model filosòfic, sinó que apunta els mitjans concrets de que cal disposar per dirigir-nos-hi.

Guiddens aposta per una tercera via -expressió que s'ha fet servir per escriptors i polítics pertanyents a posicions molt diverses- com a sentit explícit de renovació de la socialdemocràcia, més inspirada en el progressisme de mercat dels països escandinaus que no pas amb els Nous Demòcrates dels EUA amb qui s'ha comparat el laborisme anglès. La vida política no és res sense ideal, però els ideals són buits si no tenen relació amb les possibilitats reals, i és des d'aquesta perspectiva que cal produir solidaritat social i productivitat com a valors que no podem bandejar un cop el socialisme i el comunisme s'han extingit.

El punt de partida és la contraposició clara entre les dues filosofies que condicionaven un món bipolar a superar: la socialdemocràcia clàssica, o antiga esquerra, basada en la primacia de l'Estat sobre la societat civil i la vida econòmica, el col·lectivisme i la gestió keynesiana de la demana adreçades a assolir un

ideal d'igualtat i de plena ocupació; i el thatcherisme o neoliberalisme de la nova dreta, basada en un govern mínim garant de l'autonomia de la societat civil i la defensa d'un fonamentalisme de mercat. Guiddens posa de manifest la contradicció interna d'aquest sistema produïda per la tensió d'un autoritarisme i tradicionalisme en la moral, acompanyat d'un fort individualisme en l'àmbit econòmic.

El llibre analitza amb detall els quatre models europeus de l'anomenat "Estat del Benestar": aquell que ha de crear una societat més igualitària alhora que vol protegir l'individu al llarg de la seva vida. Contraposa així el sistema social i fiscal al Regne Unit, l'escandinau o nòrdic, els sistemes de l'Europa Central i els de l'Europa del Sud o mediterrània. Analitza també com l'inspirador econòmic d'aquest model -John Maynard Keynes- pensava ja des dels seus primers plantejaments com cal controlar el capitalisme de mercat de possibles "arbitrarietats" per tal d'estabilitzar-lo.

Un enfoc exclusivament neoliberal -com el de les filosofies del lliure mercat de Friedrich von Hayek- comporta l'acceptació de les desigualtats socials com quelcom natural. La proposta de l'economia mixta de Guiddens defensa la generació de més

riquesa evitant-les.

Especial interès té el capítol segon. Es posa de manifest com la globalització és una realitat que afecta les nostres vides i en la transformació de l'espai i el temps. Els esdeveniments llunyans ens afecten de manera més directa que mai, i econòmicament els mercats financers actuen a temps real les vint-i-quatre hores del dia. La revolució de la comunicació i l'expansió de la tecnologia de la informació estan també íntimament lligades als processos de globalització. De manera especial tracta la problemàtica de l'Estat-nació, que lluny de desaparèixer manifesta un triple moviment de globalització. El primer d'ell és de força centrípeta, és a dir envers l'interior. Apareixen noves possibilitats de regeneració de les identitats locals. Fa referència als models del Quebec, al ressorgiment del nacionalisme escocès i al model de Catalunya. La segona direcció cap on empeny la globalització és lateral. De nou Guiddens parla de nosaltres emprant l'exemple de Barcelona, que forma part de Catalunya, també d'Espanya i al mateix temps s'implica en una àrea econòmica que comprèn una part del sud de França. El darrer moviment és vers l'exterior en el marc de la nova administració de la Unió

Europea i el principi de subsidiarietat que l'ha d'ordenar.

La globalització és també responsable de l'ascens d'un nou individualisme en els estils de vida. Cal aprofitar aquest moviment per cercar un nou model de vida responsable on construir les nostres vides d'una manera més activa que ho feien les generacions anteriors. Cercar l'equilibri entre les responsabilitats individuals i les col·lectives. La proposta ètica de la tercera via parla dels drets i els deures de la persona en tant que ciutadana i membre d'una comunitat -així el dret al subsidi d'atur hauria d'acompanyar-se amb l'obligator i etat de cercar feina-, i aplica aquestes categories àdhuc en la vida familiar.

En una societat on no hi ha drets sense responsabilitats no hi ha tampoc autoritat sense democràcia.

Copsant com els neoliberals han volgut encongir l'Estat i els socialdemòcrates han volgut històricament expandir-lo analitza els punts bàsics pels quals cal apostar des de la tercera via per una reconstrucció de l'Estat: el govern ha d'existir en el món contemporani per tres grans eixos d'interès: actuar com a àmbit de reconciliació d'interessos diversos tot fomentant la pau social mitjançant el control de les

forces de seguretat, en segon lloc regular els mercats en l'interès públic fomentant la lliure competència davant el perill de situacions monopolístiques i finalment fomentar aliances regionals i transnacionals perseguint metes globals. Aquestes funcions de l'Estat es culminen amb una política civilitzadora de valors: l'Estat ha de garantir un sistema de formació i d'educació.

Guiddens no descuida la importància del paper de la societat civil en aquesta proposta de renovació. La comunitat política, el govern, no pot fer-se sense l'associació amb la societat civil, cal aprofitar la iniciativa social, el compromís amb el sector voluntari. Descriu la rellevància dels grups petits que apleguen espontàniament gent amb preocupacions semblants per fer camí per la vida. Un nombre petit que es troba regularment per dedicar-se a una activitat d'interès comú. Tenen la virtut de generar un esperit de comunitat, una vida cívica rica. L'extinció del civisme en la comunitat com un referent en el camp dels valors pot comportar l'augment de la criminalitat i de la violència. L'atur, la pobresa i la delinqüència acostumen a venir plegades. Cal propagar la justícia social com a camí per millorar la qualitat de vida.

En aquesta perspectiva proposa la substitució de l'expressió "Estat del benestar" pel de "societat del benestar", més ampli, i abasta el problema de com fer compatibles la idea de nació amb el pluralisme ètnic i cultural. No cal interpretar ací el fenomen de la immigració, de gran actualitat, com un perill, sinó àdhuc com una oportunitat. La visió cosmopolita de la nació és la condició necessària per a una societat multicultural dins l'ordre global actual. Una nació cosmopolita necessita uns valors en els quals tothom se senti compromès, i una identitat en la qual els ciutadans se sentin còmodes, però també ha d'acceptar l'ambigüitat i la diversitat cultural.

La tercera via analitza en acabar un altre tema d'interès actual: la necessària creació d'un tribunal criminal internacional en el marc de la Unió Europea, una institució que si bé nasqué en el marc del model bipolar és ara un model de resposta a la globalització.

El llibre és així una proposta de renovació, on poden confluïr les propostes del socialisme democràtic no marxista i les filosofies personalistes i social-cristianes.

Llegim-lo doncs amb generositat per pouar allò que puguem aprendre.

Manuel Canals i Surís

Hacia un mundo sin pobreza

Yunus, Muhammad
Editorial Andrés Bello

Què pot fer un professor d'economia d'un dels països més pobres del món -Bangladesh- per millorar la vida dels seus ciutadans?

Hacia un mundo sin pobreza narra de forma senzilla i amena la creació d'un banc que representa una autèntica revolució: el Banc Grameen, que només deixa diners als molt pobres i ho fa a través dels microcrèdits.

Muhammad Yunus el creador d'un sistema bancari que va començar l'any 1976 deixant 27\$ repartits entre 42 persones

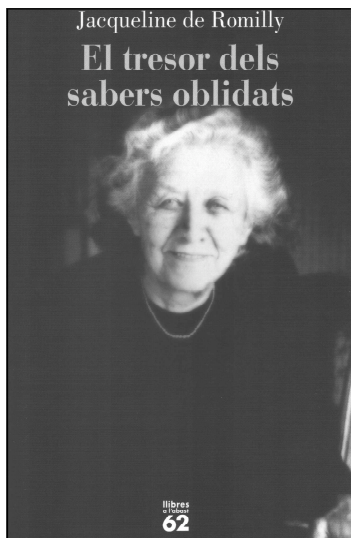
de Jobra, una població de Bangladesh, i que ara concedeix microcrèdits per un valor de 2.300 milions repartits a 2.3 milions de persones de Bangladesh, E.E.U.U., França, Noruega, Nova Guinea, Eritrea, Nepal, ... afirma que a la terra hi ha béns i riqueses per a tots els seus habitants. Només cal que ens proposem fer-ne una distribució raonable.

I això és el que el llibre narra: l'existència d'un banc que només vol com a clients els que no poden ser avalats, d'un banc que en països de forta tradició patriarcal només treballa amb dones, d'un banc que sempre té l'oficina buida perquè els directors i empleats de l'entitat, fan quilòmetres per aconseguir els seus clients... D'un banc que, en definitiva, té molt poc a veure amb el banc occidental que coneixem però que és una arma eficaç contra la pobresa del món.

Yunus, devot musulmà, fa una clara opció pel més desemparat i afirma que el dret a obtenir crèdit hauria de ser un dret humà reconegut.

Molt recomanat per a tots aquells que tenen inquietuds socials. De 18 anys en endavant.

Dolors Gaja

El tesoro dels sabers oblidats

Jacqueline de Romilly
Edicions 62,
Llibres a l'abast 344
Barcelona, 1999

Tot i que hi ha crisis que sembla que siguin inherents al funcionament habitual d'alguns dels espais de la nostra societat, existeix un cert consens en afirmar que l'ensenyament en pateix realment una de veritable. Si més no això és el que afirmen, amb una diversitat d'hipòtesis i remeis, tots els autors que escriuen sobre el tema. Sigui com sigui, i encara que hom li semblava que no hi ha hagut moment en els darrers anys en què no s'hagi deixat de parlar mai de crisi a l'ensenyament, és

bo llegir llibres com el de l'autora francesa Jacqueline de Romilly, que té com a primera virtut allunyar-nos d'un llenguatge, el dels especialistes en ensenyament, que de tant encimbellat s'oblida dels problemes de fons.

Jacqueline de Romilly és professora de grec i ha exercit a diversos instituts i centres d'ensenyament superior com la universitat de la Sorbona i el Collège de France. És també membre de l'Académie Française. Al llarg de la seva carrera ha escrit obres de referència sobre la Grècia clàssica, així com obres sobre educació. També ha conreat la novel·la i el relat curt.

Aquest darrer llibre de l'erudita francesa neix d'una circumstància dramàtica a les darreries de la seva vida, la pèrdua quasi total del sentit de la vista. Aquest fet, tal i com explica a la introducció, l'ha impulsada a reflexionar sobre els records, la memòria i la relació dels processos de l'aprenentatge amb la formació moral i espiritual. Tot i l'afirmació categòrica que fa l'autora de l'existència d'una greu crisi a l'ensenyament que relaciona directament amb l'augment de la violència gratuïta i de l'ambició dels propòsits plantejats, l'inici de la reflexió que fa no pot ser més modest: l'estudi de frases, situacions, experiències viscudes ja fa molt de temps i que

estan relacionades amb l'aprenentatge d'alguna pàgina literària o del nom d'alguna constel·lació, formen el nucli del primer capítol. No ens enganyem, però, ja que darrera d'una aparent senzillesa hi ha una pregonia reflexió sobre els mecanismes que fan possible els moments de comprensió, aquells en què es té la impressió d'haver arribat a alguna veritat essencial que ens transmet tant una obra clàssica com un teorema matemàtic. Aquesta comprensió no només facilita l'entrenament de la persona en habilitats com la memòria i la concentració, sinó que també, i aquí està la tesi fonamental del llibre, possibiliten el creixement moral i afectiu.

Molts dels nostres records estan lligats a emocions, opinions i decisions preses. Des del record de l'aventura i la superació en el record de Robinson Crusoe fins al sentiment de la pietat en la història d'Otel·lo. El contacte continuat amb aquests aprenentatges faran que el nostre tresor de sabers ocults, els nostres records, creixi i ens acompanyi tota la vida. Gràcies a aquest mecanisme afavorirem la formació afectiva i moral. Queda clar llavors que l'estudi de la literatura i l'aprenentatge escolar són les dues vies que cal conrear.

La primera via és la literatura

perquè ens permet conèixer i reviure moltes més coses, viatges, emocions, passions, coneixements, que no pas els que segurament podríem viure en la nostra vida. Exemples de coratge tan dispars com el de l'Odissea o el de l'Illa del tresor, exemples de puresa com el del Petit Príncep són els que cita l'autora. La literatura ens permet també saltar els segles i conèixer situacions d'altres èpoques, situar els nostres problemes en relació a una història, veure exemples, bons o dolents, de com altres persones visqueren en conflictes similars.

El més important de la literatura és que amb la seva extensió i varietat, ofereix la possibilitat de triar, d'anar més enllà de la simple acceptació o refús "d'uns valors dels quals és possible sospitar que estan vinculats a determinades situacions polítiques o socials, ..."

D'altra banda, l'aprenentatge escolar és una situació especialment favorable, tot i acceptar que les grans lectures sovint es fan al marge de la institució escolar. De totes maneres és el lloc on els textos poden ser escollits expressament i on la iniciació a la literatura es pot veure afavorida per la presència d'aquell professor que sap entendre-la i n'és l'exemple que els alumnes poden seguir. No és bo de menystenir la in-

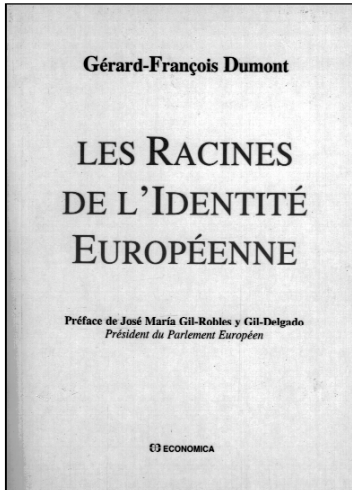
fluència que un professor pot tenir en alguns moments. La seva capacitat d'influenciar és de vegades sorprenent, encara que s'escapi molt fàcilment a ser mesurada.

Jacqueline de Romilly acaba el llibre amb tres aclariments. En primer lloc remarca el fet que aquests tresors que són els records no són immòbils, sinó que es modifiquen i ens modifiquen al llarg de la vida. La imatge d'immobilitat d'un tresor és el que menys la convenç de la metàfora que ha triat. En segon lloc, després d'haver parlat de la memòria a bastament, recorda la importància de l'oblit.

Hom diria que paradoxalment, l'oblit possibilita que els records, per dir-ho d'alguna manera, s'endrecin, no quedin amuntegats sense ésser capaços de distingir-los i de conferir-los més o menys importància. El joc entre el record i l'oblit és el que caldria executar correctament per fer un bon ús de la nostra memòria.

El tercer aclariment és el més personal i emotiu. Els records de tota una vida, que vénen i van, ofereixen una dolcesa a l'autora que remerca com el darrer servei rebut.

Aleix Buch

Les Racines de l'Identité Européenne

Gérard-François Dumont
Economica
París, 1999

Heus aquí un llibre desigual que pot defraudar en alguns punts però també pot il·lustrar profitosament en d'altres.

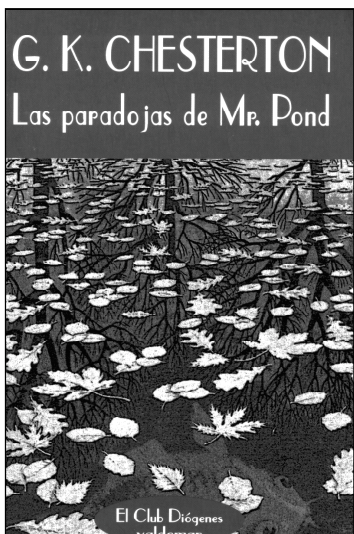
El recopilador ha recercat col·laboradors per totes bandes: en alguns casos ha trobat bones ajudes i en d'altres els articulistes, sempre gent amb un pòsit cultural sòlid, semblen haver "completat" sortint del pas bonament d'un compromís contret amb un escrit més a menys de circumstàncies: comissaris europeus, cònsuls, sobretot professors d'universitat, fins a un total

de vint-i-tres, més o menys de tot Europa. Però hom troba a faltar-hi elements no germànics de l'Europa central: txecs, hongaresos, polonesos. Hi ha però una bona colla d'Estats sobre els quals se'ns dona una molt bona informació i interpretació històrica: Bèlgica, Grècia, Irlanda, Itàlia, Portugal, Alemanya i Àustria, Finlàndia... I en alguns casos, els territoris alpins i els territoris bàltics, l'exposició surt amplament del marc estatal en una visió més ampla.

Aquesta és la primera part del llibre. Un repàs, incomplet evidentment, d'alguns dels Estats i territoris que conformen Europa. La segona part és temàtica: Identitat europea i identitats nacionals; La problemàtica de la identitat europea; La identitat d'Europa: la filosofia de la història (per mi el millor dels articles, de la ploma de Jean-Baptiste Pisano); La identitat econòmica d'Europa; La identitat socio-demogràfica d'Europa, on Gérard François Dumont perfila alguna de les seves tesis; El sentiment de la identitat europea i La identitat ciutadana d'Europa, seguides d'una conclusió general de Gérard-François Dumont en què exposa dinàmicament dotze punts de referència que li semblen importants per a la construcció europea.

Com tot recull d'articles, no és un llibre de grans tesis ni de grans profunditats. Però no solament es llegeix a gust (en general) sinó que dóna molta i bona informació sobre coses que, per a mi almenys, eren una mica nebuloses: els conceptes "etnos" "demos" "polis", la dualitat Àustria-Alemanya, l'"engegada" portuguesa i irlandesa, la curiosa posició britànica...

Jordi Galí

Las paradojas de Mr. Pond

G. K. Chesterton
El Club Diógenes. Valdemar
Madrid, 1998

Les paradoxes de Mr. Pond. No negaré que em va causar un cert "trauma" (oi que es diu així?) descobrir que hi havia un llibre de Chesterton que jo no havia llegit. Fins vaig deixar que me'l regalessin.

"El Club Diógenes", "Valdemar", i una sèrie de noms desconeguts em van enfonsar encara més en la meua ignorància. Només la contraportada amb un fragment de Borges (que ja em "sonava" com a fan de Chesterton i de Belloc), em retornava a un món conegut.

I les 8 historietes. Sembla que la publicació és pòstuma (pel que diu Borges) i (segons el mateix Borges i hi estic ben bé d'acord), "l'autor s'ha imposat el rigor adicional" de la "naturalitat misteriosa" de les frases paradoxals de Mr. Pond.

Però potser més que les paradoxes verbals és encara la perfecció constructiva el que fa d'aquest volum un dels millors, si no el millor recull de ficcions de misteri més a menys detectivesques que hagi escrit mai Chesterton. És cert, com diu encara Borges, que el primer conte és extraordinari "no menys ardu i elegant que un sever problema d'escacs". Però tant "El crim del capità Gahagan" (aquest cosí germà del Dalryd de l'"Hostal volador"), com el dels dos metges que finalment es posen d'acord (que reprèn un tema que ja havia tocat), "Pond el Pantaleó" o l'estremidor "Anell d'enamorats", per no citar-los tots, estan construïts amb una economia perfecta: res no hi falta ni hi sobra. Potser la meua impressió és també efecte d'una traducció excel·lent, cosa que no es pot dir sempre tractant-se de Chesterton. Però en aquest recull, a més, sembla que hagi depurat i quintaessenciat l'anàlisi psicològica i els condicionaments ambientals, fins a arribar a un realisme

de l'esperit que prescindeix de tot el superflu a risc de semblar, superficialment, irreal.

Val la pena de llegir-les i rellegir-les. Cada vegada hom hi troba alguna cosa nova, més enllà de l'anècdota: la dignitat i l'honor del cavaller prussià, el pecat de voler semblar pecador, les paradoxes de la popularitat i de la democràcia...

Jordi Galí

barcelonesa d'edicions

COL·LECCIÓ "EIXOS"

1. E. Colomer - J. Galí - F. Guillén, *Els fonaments*.
2. Rosa M. Terrafeta, *Andreu Xandri: mística i força*.
3. E. Lévinas, *Ètica i infinit*.
4. J. Galí, *El compromís polític dels germans Chesterton*.
5. Josep M. Ballarín, *Gent i ninots*.
6. Josep M. Bernades, *Quadern de Praga*.
7. J. Sales-J. Monserrat, *Introducció a la lectura de Leo Strauss: Jerusalem i Atenes*.
8. F. Guillén, *Obediència i llibertat*.
9. Josep M. Ballarín, *Pauses (1976-1978)*.
10. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Persona i Nació*.
11. Josep M. Capdevila, *Els principis de la civilització*.
12. Josep Sanabre, *Història i País*.
13. J. M. Ballarín - J. Galí - R. Galí - F. Guillén - E. Puig - J. Sales, *Realitats*.
14. J. M. Ballarín, *Pauses (1978-1981)*.
15. Josep M. Ametlla - L. Ferran de Pol - R. Galí - J. Sales, *Els "Quaderns de l'Exili"*.
16. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Llibertats i Liberalismes*.
17. Ferran Soldevila, *Noms propis*.
18. Hilarie Belloc, *Història i sentit. Articles a El Matí*.
19. Josep M. Ballarín, *Pauses (1981-1983)*.
20. Raimon Galí, *La ciutat. Les arrels de la democràcia*.
21. Diversos autors, *Repensar la Meditació Catalana*.
22. Ferran Soldevila - Carles Cardó, *Polèmica sobre la religiositat a Catalunya*.
23. Víctor Castells, *Caràcter i Nació. Escrits de J.M. Batista i Roca*.
24. F. Fernández, *Jan Patočka: Filosofia en temps de lluita*.
25. Josep Espar, *Moral de Victòria. Camins per a la plenitud de Catalunya*.
26. Moisei Ostrogorski, *La democràcia i els partits polítics*.
27. Raimon Galí, *La mística i la política*.
28. Jordi Galí, *La Renaixença catalana. Persones i institucions*.
29. Jaume Vicens Vives, *Textos fonamentals*.

31. Philippe Bénéton, *Els règims polítics*.

32. Manuel Carrasco i Formiguera, *Diari de presó (1923-1924)*.

COL·LECCIÓ "REALITATS I TENSIONS"

1. Stanley Rosen, *Hermenèutica com a política*.
2. Rémi Brague, *Europa, la via romana*.
3. Maurice Clavel, *"Déu és Déu, redéu!"*
4. Jean-Pierre Poussou, *Cromwell, la revolució d'Anglaterra i la guerra civil*.
5. Jordi Sales i Coderch, *A la flama del vi. Estudis sobre l'ensenyament platònic II*.
6. Y. Charles Zarka, *Hobbes i el pensament polític modern*
7. Josep Monserrat, *El Polític de Plató. La gràcia de la mesura*.

COL·LECCIÓ "SIGNE DE CONTRADICCIÓ"

Raimon Galí, *L'Exèrcit de Catalunya*.

R. G., *El X Cos d'Exèrcit i la caiguda d'Aragó*.

Raimon Galí, *L'Ebre i la caiguda de Catalunya*.

Raimon Galí, *Aixecament i Revolta*.

ALTRES TÍTOLS

Carles Cardó, *La nit transparent*.

Francesc Cabana, *Allò que cal saber de l'economia de Catalunya*.

J. Raül Carreras, *Villaroel, Casanova, Dalmau*.

Societat Catalana de Filosofia, *Estudis Cartesians*.

Col·loquis de Vic, *La Ciutat*.

Col·loquis de Vic, *La Llei*.

ESTUDIS NACIONALISTES

Raimon Galí, *La Catalunya d'en Prat*.

Jordi Galí, *La formació de Catalunya*.

Archimandrite Sophony, *La seva vida és la meua. Homenatge a Jaume Bofill*.

FUNDACIÓ ALEXANDRE GALÍ

Alexandre Galí, *Escrits polítics. Escrits històrics (I)*.

Alexandre Galí, *Darrers escrits*.

Alexandre Galí, *Escrits pedagògics*.

Alexandre Galí, *Escrits històrics (II)*.

Subscripcions: **B.d'E.** Pg. de Sant Joan 73

